

Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye

Népszámlálási adatok 1850–1992 között

Összeállította Varga E. Árpád

Bevezető

A kötet táblázatai Kovászna, Hargita és Maros megye településeinek lélekszámadatait tartalmazzák 1850 és 1992 között, a lakosság anyanyelvi, nemzetiségi és felekezeti hovatartozása szerint részletezve. Az összeállítás célja a helyi nemzetiségi önismeret szolgálata, a helytörténeti kutatások, illetve az etnikus folyamatok vizsgálatának segítése az anyanyelvi, nemzetiségi és vallási adatsorok időbeni változásainak települések, települési csoportok szerinti áttekintésével és egyben láttatásával.

Az eltelt csaknem másfél évszázad során tizennégy hivatalos népesség-számbavételt és három, a népesség egészére kiterjedő összeírást hajtottak végre a jelenkori Erdély területén. A kötet ezek közül az alábbi évekre vonatkozóan tartalmaz adatokat:

Anyanyelv	Nemzetiség	Felekezet
–	1850	1850
–	–	1857
–	–	1869
1880	–	1880
1890	–	1890
1900	–	1900
1910	–	1910
–	1920 ^a	–
1930	1930	1930
1941 ^b	1941	1941 ^b
–	1956 ^c	–
1966	1966	–
–	1977	–
1992 ^c	1992	1992

^a Közigazgatási célú összeírás.

^b Csak Észak-Erdély területén.

^c Csak községi összesítésű adatok.

A települési idősorok csoportosítása a jelenlegi – az 1992. évi népszámlálás időpontjában fennálló – közigazgatási beosztást követi. A közlés alapelemei a ma is létező települések és mindazon helységek, melyek az illető településbe beolvadtak, vagy kiváltak belőle az idők folyamán, így rájuk vonatkozóan a feldolgozott népszámlálási kötetek bármelyikében adat található. A beolvadásokra vagy kiválásokra – és esetenként az érintett települések feltűnőbb lélekszám-változásainak egyéb természetű okaira – lábjegyzetek, keresztthivatkozások utalnak. A mai alsó- vagy középszintű közigazgatási egységek – községek, városok és megyei városok (municipiumok) – idősorai a település alá rendelt helységek (illetőleg egykor önállóan létezett helység-részeik) adatait összegzik.

Az anyanyelvi-nemzetiségi rovatok románokat, magyarokat, németeket és egyéb nemzetiségűeket, a vallási megoszlás rovatai görögkeletieket, görög katolikusokat, római katolikusokat, reformátusokat, evangélikusokat, izraelitákat és egyéb felekezetűeket különböztetnek meg. Az egyéb etnikumokon belül a zsidók (illetve jiddisül beszélők), cigányok, ukránok, szerbek és szlovákok, az egyéb felekezetűeken belül pedig a baptisták és pünkösdisták kaptak önálló rovatot. Az 1880. évi népszámlálás időpontjában a beszélni nem tudókat nem sorolták be egyik nemzetiséghez sem. Ez esetben az eredeti közlést a beszélni nem tudók arányos szétosztása útján kiigazított számok követik. Az 1900. és 1910. évi népszámlálásoknak a külön nem részletezett, de jelentősebb számban összeírt anyanyelvekre, illetve felekezetekre utaló megjegyzéseit szintén beépítettük az adatsorokba. Ugyancsak szerepelnek az 1893. évi cigány-összeírás nemzetiségi hovatartozásra utaló adatai. Az 1956. évi népszámlálás anyanyelvi-nemzetiségi adatait – a városokat kivéve – településenként nem tették közzé, de tekintettel a nagy számú friss helységalakulásokra, az egyes helységek lélekszámát ez időpontban is feltüntettük.

Az anyanyelvi-nemzetiségi rovatok tartalma egyes népszámlálások eltérő kategorizálása, vagy a külön felvett adatok összevont közlése miatt nem egységes. (Néhány etnikumnál viszont – pl. a magyarok, németek, vagy ukránok esetében – éppen a széttördelt felvételi kategóriák utólagos egységesítése biztosítja a számadatok állagának folyamatosságát.) Az ezzel kapcsolatos tudnivalókat az alábbiak összegzik:

– a román rovat 1977-ben és 1992-ben a románok, arománok és macedorománok,

- a magyar rovat 1977-ben és 1992-ben a magyarok és székelyek,¹
- a német rovat 1977-ben és 1992-ben a németek, szászok és svábok,²
- a jiddis rovat 1941-ben a jiddis és héber nyelvűek,
- a szerb anyanyelvű rovat 1880-ban, 1977-ben és 1992-ben a szerbek és horvátok, 1930–1966 között a szerbek, horvátok és szlovének,
- a szerb nemzetiségű rovat 1930–1966 között a szerbek, horvátok és szlovének,
- az ukrán rovat 1930-ban és 1966–1992 között az ukránok és rutének, 1956-ban az ukránok, rutének és huculok,
- a szlovák rovat 1930-ban a szlovákok és csehek együttes számát tartalmazza.

Az 1850. évi népszámlálás esetében a magyarok rovatában a magyarok és székelyek, a németek rovatában a németek és szászok, az 1992. évi népszámlálás esetében pedig az evangélikusok rovatában az ágostai hitvallású, illetőleg a zsinat-presbiteri evangélikus-lutheránus egyház híveinek száma – az eredeti közlésnek megfelelően – külön-külön szerepel.

Az 1869–1910. és 1941. évi magyar népszámlálások a jelenlevő népesség adatait részletezik, 1890-nel bezárólag a polgári, utána az összes (polgári és katonai népességre) vonatkozóan. Az 1850. és 1857. évi osztrák, valamint a román népszámlálások részletes adatai az állandó népességre vonatkoznak. A román népszámlálások esetében ez a kategória 1977-tel kezdődően – a huzamosabb ideje távollevők le-, illetve jelenlevők hozzászámításával – gyakorlatilag a ténylegesen jelenlevő népességet fejezi ki.

A kötet Kovászna, Hargita és Maros megyék sorrendjében előbb az anyanyelvi-nemzetiségi, majd a vallásfelekezeti adatokat veszi sorra. A település létrejöttével vagy megszűnésével kapcsolatos megjegyzések anyanyelvi-nemzetiségi adatokat tartalmazó I. részben találhatóak, a felekezeti adatokat felsorakoztató II. részben nem ismétlődnek meg. A táblázatos fő részhez román–magyar és magyar–román helynévmutató járul. A hivatalos román névalakot az illető helység mai közigazgatási hovatartozásának megnevezése – a föléje rendelt település neve, illetőleg a megye betűjele –, valamint esetleges beolvadásának jelölése egészíti ki. A magyar névalak többnyire az utolsó hivatalos magyar megnevezés, az 1913., illetve az 1944. évi magyar helységnévtárban foglaltaknak megfelelően. Az ezt követően alakult helységek magyar megnevezése az 1956. évi román helységnévtár függelékében – a Magyar Autonóm Tartomány területén – közölt, vagy pedig az Erdélyi helységnévszótárban³ található névváltozattal azonos.

*

A népesség számának, anyanyelvi, nemzetiségi és felekezeti összetételének alakulását 1850-től 1992-ig a három mai megye területén az 1–4. táblázat szemlélteti.

1. táblázat
A népesség megoszlása anyanyelv, illetve nemzetiség szerint Kovászna, Hargita
és Maros megye területén 1850–1992 között
(Százalékban)

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jiddis	Cigány
Kovászna							
1850n	100,0	14,1	82,8	0,1	3,0	0,1	2,7
1869a*	100,0	11,7	87,9	0,2	0,2	.	.
1880b	100,0	9,4	89,9	0,4	0,3	.	.
1890a	100,0	9,8	88,9	0,4	0,9	.	.
1900a	100,0	10,8	88,5	0,2	0,5	.	.
1910a	100,0	11,5	87,5	0,4	0,6	.	.
1920n	100,0	16,9	81,9	0,3	0,9	0,6	.
1930a	100,0	16,5	82,7	0,4	0,4	0,1	*
1930n	100,0	19,9	76,7	0,5	2,9	0,5	2,0
1941n	100,0	12,9	85,0	0,3	1,8	.	.
1956n	100,0	18,2	79,0	0,3	2,5	0,1	2,0
1966a	100,0	19,1	80,5	0,1	0,3	*	*
1966n	100,0	19,3	79,4	0,2	1,1	*	0,8
1977n	100,0	19,6	78,5	0,1	1,8	*	1,8
1992a	100,0	23,7	76,2	0,1	*	*	*
1992n	100,0	23,4	75,2	0,1	1,3	*	1,1
Hargita							
1850n	100,0	8,5	88,2	0,4	2,9	*	1,6
1869a*	100,0	6,6	92,3	0,3	0,8	.	.
1880b	100,0	6,4	92,0	0,5	1,1	.	.
1890a	100,0	6,5	92,3	0,4	0,8	.	.

¹ A székely nemzetiségűek száma 1977-ben országosan 1075, 1992-ben 817 volt, a székely anyanyelvűeké pedig 1977-ben mindössze 50-et tett ki.

² A szász nemzetiségűeké száma 1977-ben országosan 6016, 1992-ben 1708, a szász anyanyelvűeké pedig 1977-ben csupán 2833 volt.

³ Szabó M. Attila – Szabó M. Erzsébet: Dicționar de localități din Transilvania. – Erdélyi helységnévszótár. – Ortsnameverzeichnis für Siebenbürgen. Bukarest, Kriterion, 1992. 250 p. (Kriterion kézikönyvek)

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jiddis	Cigány
1900a	100,0	6,2	93,0	0,6	0,2	.	.
1910a	100,0	6,1	92,7	0,8	0,4	.	.
1920n	100,0	10,9	87,2	0,3	1,6	1,2	.
1930a	100,0	9,0	89,2	0,4	1,4	1,1	0,2
1930n	100,0	10,0	86,6	0,4	3,0	1,6	1,1
1941n	100,0	6,2	92,4	0,2	1,2	.	.
1956n	100,0	9,4	89,5	0,1	1,0	0,1	0,5
1966a	100,0	10,8	88,8	*	0,4	*	0,2
1966n	100,0	11,1	88,1	0,1	0,7	*	0,5
1977n	100,0	13,7	85,1	0,1	1,1	*	1,0
1992a	100,0	14,1	85,4	*	0,4	*	0,4
1992n	100,0	14,0	84,7	*	1,2	*	1,1

Maros

1850n	100,0	44,1	37,2	11,8	6,9	0,6	6,1
1869a*	100,0	42,5	41,7	11,2	4,6	.	.
1880b	100,0	40,6	43,3	11,1	5,0	.	.
1890a	100,0	40,4	45,0	10,1	4,5	.	.
1900a	100,0	40,6	47,7	9,9	1,8	.	.
1910a	100,0	39,0	48,8	9,1	3,1	.	.
1920n	100,0	44,1	43,2	8,6	4,1	2,7	.
1930a	100,0	43,6	44,4	7,9	4,1	1,7	2,2
1930n	100,0	43,6	41,6	7,8	7,0	2,7	4,1
1941n	100,0	40,5	47,7	7,2	4,6	.	.
1956n	100,0	47,5	45,2	3,9	3,4	0,6	2,7
1966a	100,0	49,8	45,0	3,7	1,5	*	1,4
1966n	100,0	49,5	44,5	3,7	2,3	0,2	2,0
1977n	100,0	49,1	44,3	3,1	3,5	0,1	3,3
1992a	100,0	54,3	41,9	0,7	3,1	*	3,1
1992n	100,0	52,0	41,4	0,8	5,8	*	5,7

a = Anyanyelv.

b = A beszélni nem tudók arányosan szétosztva az egyes anyanyelvek között.

n = Nemzetiség.

* = Becslés.

2. táblázat

A népesség felekezet szerint Kovászna, Hargita és Maros megye területén 1850–1992 között

(Százalékban)

Év	Összesen	Ortodox	Görög katolikus	Római katolikus	Református	Evangelikus	Unitárius	Izraelita	Egyéb
Kovászna									
1850	100,0	10,7	4,7	32,6	46,3	0,1	5,5	0,1	–
1857	100,0	14,2	1,9	33,1	45,2	0,1	5,3	0,2	*
1869	100,0	14,2	1,8	33,0	45,2	0,2	5,4	0,2	*
1880	100,0	13,9	1,6	32,3	45,7	0,3	5,8	0,4	*
1890	100,0	14,1	1,8	32,4	45,2	0,2	5,8	0,5	*
1900	100,0	15,0	1,8	32,5	44,3	0,3	5,5	0,6	*
1910	100,0	15,2	2,1	33,1	43,0	0,5	5,2	0,8	*
1930	100,0	18,5	2,1	32,3	40,2	0,8	5,2	0,6	0,3
1992	100,0	21,6	0,2	36,7	34,2	0,4+0,2	4,6	*	2,1
Hargita									
1850	100,0	2,4	6,4	63,4	17,0	0,1	10,7	*	–
1857	100,0	2,5	6,7	63,1	16,2	0,1	10,4	*	1,0
1869	100,0	2,5	6,9	63,4	16,0	0,2	10,2	0,2	0,6
1880	100,0	2,2	7,3	63,8	15,5	0,2	10,2	0,4	0,4
1890	100,0	2,2	7,2	63,7	15,5	0,2	10,2	0,6	0,4
1900	100,0	2,1	7,1	64,4	15,3	0,3	9,8	1,0	*
1910	100,0	1,7	7,2	65,2	14,7	0,4	9,3	1,5	*
1930	100,0	3,1	7,4	64,9	13,6	0,3	8,5	1,7	0,5
1992	100,0	13,0	0,2	65,7	12,8	*	7,2	*	1,1

Év	Összesen	Ortodox	Görög katolikus	Római katolikus	Refor- mátus	Evangé- likus	Unitárius	Izraelita	Egyéb
Maros									
1850	100,0	16,1	31,1	8,4	28,3	11,5	3,9	0,6	–
1857	100,0	16,4	30,4	9,0	28,5	11,0	3,8	0,8	0,1
1869	100,0	16,4	28,9	9,2	29,4	10,6	4,0	1,4	0,1
1880	100,0	16,0	27,9	9,2	30,5	10,4	4,2	1,7	0,1
1890	100,0	15,6	28,1	9,4	31,0	9,7	4,3	1,9	*
1900	100,0	15,4	27,9	9,9	31,1	9,2	4,2	2,3	*
1910	100,0	15,0	28,1	10,4	31,3	8,6	3,9	2,7	*
1930	100,0	16,5	28,6	9,6	30,3	7,8	3,7	2,8	0,6
1992	100,0	51,2	2,5	10,5	28,6	0,6+0,1	2,7	*	3,8

3. táblázat
A lélekszám alakulása anyanyelv, illetve nemzetiség szerint Kovászna, Hargita és
Maros megye területén 1850–1992 között
Index (1850 = 100)

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jiddis	Cigány
Kovászna							
1850n	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1869a*	113,2	94,2	120,1	206,6	6,6	.	.
1880b	111,2	74,6	120,8	311,8	10,7	.	.
1890a	115,4	80,3	123,9	340,1	36,9	.	.
1900a	121,8	93,2	130,1	230,9	20,6	.	.
1910a	130,2	105,9	137,5	409,2	28,9	.	.
1920n	128,5	153,6	127,2	279,6	39,1	11,6	.
1930a	133,4	155,9	133,2	427,6	18,6	247,8	1,0
1930n	133,4	188,4	123,5	534,9	128,9	1027,5	101,4
1941n	147,5	135,1	151,4	337,5	89,7	.	.
1956n	150,8	194,7	144,0	292,1	125,2	168,1	113,6
1966a	154,6	209,2	150,3	167,1	15,2	1,4	0,6
1966n	154,6	211,3	148,3	182,2	59,1	53,6	48,2
1977n	174,0	241,3	164,9	181,6	108,0	49,3	115,9
1992a	203,9	342,3	187,6	125,7	4,0	2,9	1,6
1992n	203,9	338,2	185,3	165,8	85,7	30,4	86,9
Hargita							
1850n	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1869a*	115,4	91,1	120,6	83,5	33,2	.	.
1880b	118,2	90,1	123,1	149,8	46,7	.	.
1890a	122,2	95,3	127,7	115,7	32,5	.	.
1900a	134,3	99,9	141,4	205,7	9,3	.	.
1910a	147,3	106,8	154,6	319,4	19,3	.	.
1920n	142,2	185,4	140,4	99,2	78,8	6502,3	.
1930a	153,5	164,8	155,0	157,3	75,8	6054,5	18,1
1930n	153,5	183,1	150,5	167,3	157,5	9359,1	102,6
1941n	169,5	124,7	177,4	91,0	69,8	.	.
1956n	168,0	188,3	170,4	60,1	54,2	947,7	57,5
1966a	173,2	223,4	174,1	34,3	21,2	15,9	21,6
1966n	173,2	229,1	172,9	38,7	41,6	222,7	52,8
1977n	200,2	328,2	192,8	45,9	76,0	140,9	122,5
1992a	213,7	359,7	206,7	20,4	32,9	6,8	57,2
1992n	213,7	358,6	205,0	32,5	85,1	54,5	145,3
Maros							
1850n	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1869a*	115,0	111,0	128,9	108,7	76,9	.	.
1880b	109,4	100,8	127,2	102,6	80,2	.	.
1890a	121,3	111,2	146,7	103,7	79,3	.	.
1900a	133,2	122,9	170,8	111,3	33,8	.	.
1910a	144,8	128,2	189,9	111,7	65,0	.	.

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jiddis	Cigány
1920n	144,1	144,1	167,2	105,5	85,0	606,9	.
1930a	158,8	157,2	189,2	106,3	94,5	400,3	58,6
1930n	158,8	157,0	177,3	105,4	162,1	651,0	107,4
1941n	174,4	160,3	223,4	106,7	115,8	.	.
1956n	191,5	206,4	232,3	63,4	95,1	185,0	85,0
1966a	209,5	236,9	253,3	64,9	45,4	5,0	49,0
1966n	209,5	236,2	250,1	65,1	69,8	60,1	70,2
1977n	225,8	251,7	268,7	59,4	114,0	36,9	123,2
1992a	227,6	280,4	256,0	13,3	103,1	1,0	116,3
1992n	227,6	268,9	253,1	14,5	190,6	11,4	214,2

a = Anyanyelv.

b = A beszélni nem tudók arányosan szétosztva az egyes anyanyelvek között.

n = Nemzetiség.

* = Becslés.

4. táblázat
A lélekszám alakulása felekezet szerint Kovászna, Hargita és Maros megye területén 1850–1992 között
Index (1850 = 100)

Év	Összesen	Ortodox	Görög katolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Izraelita
Kovászna								
1850	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1857	108,7	144,0	43,7	110,4	106,0	174,0	104,4	295,6
1869	113,2	150,6	43,3	114,5	110,4	283,0	110,4	425,0
1880	111,2	144,8	37,0	110,2	109,8	352,0	117,2	697,1
1890	115,4	152,1	44,7	114,7	112,6	267,0	120,6	1013,2
1900	121,8	170,5	45,7	121,5	116,4	390,0	121,2	1347,1
1910	130,2	285,1	57,7	132,0	120,9	735,0	124,7	1810,3
1930	133,4	230,8	59,2	132,1	115,8	1140,0	126,2	1389,7
1992	203,9	288,6		230,0	150,6	1228,0	170,1	33,8
Hargita								
1850	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1857	105,2	109,5	111,8	104,4	100,5	129,1	101,9	104,9
1869	115,4	117,9	127,4	115,2	108,7	311,1	110,0	882,9
1880	118,2	108,0	137,1	118,7	107,8	421,4	112,8	1870,7
1890	122,2	113,1	139,4	122,5	111,7	429,1	116,6	2739,0
1900	134,3	116,3	151,6	136,1	121,2	552,1	123,2	5231,7
1910	147,3	106,6	169,2	151,5	127,2	753,0	128,1	8887,8
1930	153,5	195,2	182,0	156,7	123,1	570,1	121,9	10687,8
1992	213,7	324,2		221,0	160,8	209,4	143,0	65,8
Maros								
1850	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1857	105,1	106,9	102,8	113,0	105,5	100,1	103,6	136,1
1869	115,0	116,7	107,2	126,9	119,4	105,6	117,6	243,8
1880	109,4	108,2	98,4	119,5	117,9	98,8	119,0	284,9
1890	121,3	117,6	109,9	135,7	132,7	101,7	133,5	352,0
1900	133,2	127,0	119,5	158,0	146,2	105,8	144,9	471,4
1910	144,8	134,3	130,9	180,2	160,3	107,9	145,0	598,5
1930	158,8	162,3	146,4	182,4	170,0	107,2	151,2	688,9
1992	227,6	259,0		284,5	229,8	13,2	158,4	11,0

A táblázatokban nyomon követhető változások értékeléséhez-értelmezéséhez szükséges tudnivalókat az egyes népesség-számbavételekhez kapcsolódóan vesszük sorra. Ennek során röviden jellemezzük az adott felvételt és az arról rendelkezésre álló forrásanyagot, kitérünk a népszámlálások között lezajlott területi-közigazgatási változásokra, valamint a népesség fejlődését, etnikai

összetételét befolyásoló főbb népmozgalmi eseményekre.⁴ Az utóbbiakkal összefüggő adatokat a bevezetőhöz csatolt táblamelléletek részletezik.

1850

Az 1850. évi népszámlálást a szabadságharc bukása után az osztrák katonai kormányzat hajtotta végre, a többi koronatarományban elrendelt hasonló munkálatok szerves részeként. Az év nyarán megkezdett, de helyenként a következő évre is áthúzódó számbavétel főbb eredményeit több korabeli kiadvány is ismertette, településenkénti adatait azonban sohasem közölték, s azok az idők során elkallódtak. Az összeírás erdélyrészi középső soraira 1974-ben bukkantak rá a Magyar Országos Levéltárban. Az anyagot a Központi Statisztikai Hivatal Levéltárának akkori igazgatója, Dávid Zoltán vette gondozásába és 1983-ban megjelentette. A mindössze 30 példányban sokszorosított kötetet ma már nehezen érhető politikai okokból szinte megjelenése pillanatában bevonták. Így csak 1994. évi – egyttal az első kiadás számos elírását, hibáját is korrigáló – újabb kiadása juthatott az érdeklődők kezeihez. E kiadás alapján dolgoztunk magunk is.⁵

Az itt közölt adatok a jogi (állandó) népességre vonatkoznak, azaz magukban foglalják az összeírás időpontjában távollévő honosokat, nem tartalmazzák viszont a helységben talált idegeneket. A felvételtől viszonylag sokan kimaradtak: a népszámlálásból hiányzó népességet kezdetben 5–6 százalékra tették, később némileg kisebbre becsülték az alulszámlálási arányt.⁶ A forráskiadvány a népszámlálás időpontjában fennálló területi beosztást követi, amely jelentős mértékben eltért mind a korábbi és későbbi megyebeosztástól, mind pedig a Bach-korszak által 1854-ben bevezetett területrendezéstől. A történeti Erdély területe a népszámlálás idején öt katonai kerületre volt felosztva (ezen belül a román határövezetek a nagyszebeni kerülethez tartoztak). A korabeli közigazgatási egységek népességéből a mai három megye az alábbiak szerint részesedett:

5. táblázat
Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1850. évi népszámlálás időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácsna	Hargita	Maros
Katonai kerületek	(.)	545502	(.)	100,0	114390	163027	268085
Gyulafehérvári	427801	43603	10,2	8,0	–	–	43603
Kolozsvári	419889	2501	0,6	0,5	–	–	2501
Nagyszebeni	531950	53653	10,1	9,8	683	843	52127
Rettegi	238674	79581	33,3	14,6	–	2342	77239
Udvarhelyi	371584	365031	98,2	66,9	113707	159842	91482
II. Román Ezred	39106	1133	2,9	0,2	–	–	1133

A Gyulafehérvári, illetőleg a Nagyszebeni Katonai Kerület népességének kereken egytizede, a Rettegi Katonai Kerület lélekszámának egyharmada, az Udvarhelyi Katonai Kerületnek pedig csaknem teljes egésze – a Kárpátokon túli megyékhez került települések, illetőleg a mai Brassó megyéhez tartozó Lüget kivételével – az érintett megyék területére esett. A három mai megye összes népességének kétharmada az Udvarhelyi Katonai Kerületben található, amelynek határvonala – a Kis-Küküllő mentén, illetve

⁴ Az 1880–1948 közötti népesség-számbavételek etnikai vonatkozásairól írottak bővebb kifejtését ld. Varga E. Árpád: Népszámlálások a jelenkori Erdély területén. Jegyzetek Erdély és a kapcsolt részek XX. századi nemzetiségi statisztikájának történetéhez. Budapest, Regio, MTA Történettudományi Intézet, 1992. 208 p. (Regio könyvek) Az elmúlt három és fél évtizedre vonatkozó frissebb népszámlálás-történeti és nemzetiségstatisztikai adalékok forrása: Erdély etnikai arculatának változása. Nyárády R. Károly és Varga E. Árpád elemzése az 1977. évi romániai népszámlálásról. Kápolnai Iván előszavával. Budapest, Teleki László Alapítvány Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, 1996. 107, [46] p. (Kisebbségi adattár) Nyárády R. Károly itt szereplő tanulmánya egyttal az erdélyi magyarság hatalomváltozás után népességfejlődését is áttekinti. A bevezetőben még két korábbi népességtörténeti összefoglalónkból merítettünk. Varga E. Árpád: A népesség fejlődése, az etnikai és felekezeti viszonyok alakulása a jelenkori Erdély területén 1869–1920 között. = Erdélyi Múzeum. LIX (1997) 1–2. füz., és Varga E. Árpád: Erdély anyanyelvi, nemzetiségi és felekezeti statisztikája 1880–1992. = Magyarország és Európa. II (1994). 4. sz. 20–52. p. Ua. románul: Limbă maternă, naționalitate, confesiune. Date privind Transilvania în perioada 1880–1992. In: Fizionomia etnică și confesională fluctuantă a regiunii Carpato-balcanice și a Transilvaniei. Odorheiu Secuiesc, Asociația Culturală Haáz Rezső, 1996. 83–133. p. (Caiete Muzeale nr. 14.) A területi-közigazgatási változások tanulmányozásához ld. Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon. 1723–1918 között; továbbá a későbbi államkeretekbe osztott területek részletes adataival kiegészítve, általában 1989-ig. Bp. [Origo-Press], 1989. 905 p.+ 31 mell. – e feldolgozás az egyes települések 1858., 1876., 1910. és 1943. évi közigazgatási, illetve 1872., 1891. és 1941. törvénykezési hovatartozását, különböző elnevezéseit, s az odatartozott lakott helyek felsorolását is tartalmazza –, továbbá Molnár Jenő: Területi-közigazgatási felosztás Erdélyben (1876–1968). = Korunk. 3. f. III (1992) 9. sz. 88–97. p. és Vofkori László: Erdély közigazgatási és etnikai földrajza. Vörösberény, Balaton Akadémia, 1996. 157 p. (Balaton Akadémia könyvek 18.), ezen belül Hajdú-Moharos József: Regionális áttekintés. 25 régi megyétől 16 mai megyéig. 59–82. p.

⁵ Az 1850. évi erdélyi népszámlálás. Bev. és összeáll. Dávid Zoltán. 2. jav. kiad. Bp. Központi Statisztikai Hivatal, 1994. 199 p. Ennek nyomán román feldolgozás is készült a mai közigazgatási beosztás szerint: Recensământul din 1850. Transilvania. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Catedra și Laboratorul de Sociologie. Traian Rotariu coordonator. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1996. 414 p. (Studia censuaria Transsilvanica.)

⁶ Dányi Dezső: Az 1850. és 1857. évi népszámlálás. Bp. Központi Statisztikai Hivatal, 1993. 16. p.

az Olt déli kanyarulatában található néhány települést leszámítva – nagyjából egybeesik a székely székekével. Az utóbbiak határain belül, azaz a tényleges Székelyföldön élők száma (beleértve a Háromszékbe ékelődött Felső-Fehér megyei enklávákat is) a fenti három megye területén 1850-ben összeírtaknak mintegy a 65 százalékát tette ki.

A forráskiadvány nemzetiségi rovata magyarokat, székelyeket, románokat, szászokat, németeket, cigányokat, örményeket, zsidókat és – a kisebb nemzetiségek adatait összevonva – egyéb nemzetiségűeket különböztetett meg. (Utóbbiakat a felvétel aggályos alaposággal részletezte: az eredeti íveken sváb, osztrák, lotharingiai, cseh, illír, galíciai, olasz és görög megjelölés is szerepelt.) Az örmények számát (mely a három megyében 2,5 ezer volt, s négyötöde a mai Hargita területére esett) külön nem részleteztük, a számottevőbb örmény közösségekre azonban esetenként megjegyzés utal. Az eredeti felvételhez híven mi is különbséget teszünk székelyek és magyarok, illetve németek és szászok között. Hangsúlyozni kell azonban, hogy különállásuk nem nyelvi-etnikai jellegű volt, hanem sajátos jogi helyzetükből adódott, ami a bevallások következtelensége miatt az összeírás adataiban csak részben tükröződik. Dávid Zoltán már a forráskiadvány bevezetőjében jelezte, hogy feltűnő módon az egyik székely szék lakói teljes egészében székelyeknek, a másiké magyaroknak vallották magukat, de voltak vegyes helységek is. Erre a problémára később bővebben is kitért: „Az udvarhelyi katonai kerületben, ahová a Székelyföld helységei tartoztak, minden község valamennyi lakóját székelynek tüntették fel a csíkbánkfalvi, a gyergyószentmiklósi, a kézdívásárhelyi, a nagyborosnyói, a homoródalmási és a szombatfalvi alkörzetben, mindenki magyar volt a kibédi, a nagyajtai és az uzoni alkörzetben, végül vegyesen székely és magyar a csikszépvízi, a káli és a székelykeresztúri alkörzet lakossága, holott ezekben is csaknem minden faluban székelyek laktak. Ez esetben bizonyára az összeírás vezetőinek véleménye és nyomása döntött.”⁷ A székelység önálló nemzetiségként történt elkülönítése az 1850. évi népszámlálás adataiban nem ad megbízható tájékoztatást e jellegzetes magyar néprajzi csoport tényleges lélekszámáról; a népszámlálás nemzetiségi kategorizálása alapján a belső Székelyföld magyar etnikai közösségének alig 60 százalékát tekinthetnénk székelynek. A székely és a magyar nemzetiségűek népszámlálási megkülönböztetésének ellentmondásosságát oly módon hidaltuk át, hogy az eredeti kategorizálást megtartva a két külön nemzetiséget egyetlen közös rovatban, a magyarok oszlopában tüntettük fel. (Ezen belül a székelyként összeírtak számát *-gal jelöltük.) Hasonlóképpen jártunk el a szászok esetében is, akiknek száma – ugyancsak *-gal megkülönböztetve – a németek rovatában kapott helyet.

Az 1850. évi nemzetiségi felvétel végrehajtói a székely falvak görög katolikus vagy görögkeleti lakóit vallásuk alapján többnyire automatikusan románokként írták össze. Közöttük olyanokat is, akik eredetüket tekintve kétségkívül román származásúak voltak, de a magyar közösségben előbb-utóbb magyar anyanyelvűekké váltak, s csak a vallásukat tartották meg. Az osztrák végrehajtó szervezet elfogultságának ismeretében okkal feltételezhető, hogy a nemzetiségi ismérven alapuló felmérés ily módon a magyarság kárára kisebb torzulásokat okozott. A népszámlálás gyanítható torzításai azonban valószínűleg nem voltak túl jelentősek; Dávid Zoltán a településenkénti adatok későbbi alakulását nyomon követve arra a következtetésre jutott, hogy 1850-ben a románok közé sorolt magyar anyanyelvűek száma nem haladhatta meg a tízezer főt.⁸

A múlt század derekán végrehajtott népszámlálás a magyarok, románok és németek mellett számottevő cigányt is talált a három mai megye területén. Számuk elérte a 21,9 ezret, közülük 9,4 ezren a székely székekben éltek. A cigányok a három mai megye összes népességének 4 százalékát tették ki; részesedésük nagyjából megfelelt a történeti Erdély népességén belül képviselt 3,8 százalékos arányuknak. A nemzetiségi és felekezeti adatok településenkénti összevetése szerint a 21,9 ezer cigány nemzetiségű közül 10,1 ezren ortodox, illetőleg görög katolikus, vagyis „román”, 11,8 ezren pedig római katolikus, református vagy unitárius, azaz „magyar” vallásúak voltak. (A továbbiakban a román és magyar vallás kifejezéseket az egyszerűség kedvéért az előbb részletezett két – nemzeti alapon elkülöníthető – felekezeti gyűjtőcsoport megnevezésére használjuk, előrebocsátva, hogy helyenként és esetenként mindkét nemzetiség, de különösen a magyarság soraiban találkozhatunk „másvallásúakkal” is.) A szász környezetben élő lutheránus vallású cigányság száma elhanyagolható, hiszen még a százat sem érte el. A cigány nemzetiségűek felekezeti megoszlását a különböző nemzeti egyházakhoz való tartozásuk szerint a 6. táblázat részletezi:

6. táblázat
A cigány nemzetiségűek felekezeti megoszlása a román, a magyar és a német nemzeti egyházakhoz való tartozásuk szerint az 1850. évi népszámlálás adatai alapján

	Összes népesség	Ebből cigány	román	Az összes cigányból magyar felekezettű	német
A történeti Erdély területén	2061645	78885	57793	19722	1370
Kovászna megye területén	114390	3038	962	2076	–
Hargita megye területén	163027	2634	441	2193	–
Maros megye területén	268085	16247	8650	7501	96

Míg a történeti Erdély területén (a Partiummal együtt) a cigányok 73,3 százaléka román vallású volt, ez az arány a három mai megye területén csak 46 százalékot tett ki. A magyar vallású cigányok ellenben – akik a történeti Erdély területén mindössze 25 százalékos részarányt képviseltek – ezen a vidéken összességében véve többségben voltak, ami egyúttal azt is jelenti, hogy csaknem kétharmaduk a három mai megyében tömörült. Közülük 7,8 ezret – azaz a három megyében talált valamely magyar felekezethez tartozó cigány több mint négyötödét – a székely székek területén írták össze.

⁷ Dávid Zoltán: Adatok az 1850. évi erdélyi népszámlálás értékeléséhez. Statisztikai Szemle. LXXII (1994). 6. sz. 484. p.

⁸ Dávid Zoltán: i.m. 486. p.

Az újabb, 1857. november-decemberi népszámlálást ugyancsak az osztrák hatóságok fogatosították; végrehajtása azonban már a polgári szervek útján történt. A települések adatait – a városok adatsorait kivéve – nem tették közzé. Feltehetően az 1857. évet követő közigazgatási – jogi – és területi reformok előkészítését szolgálta az az 1860-ban készült kéziratos kötet, mely Erdély településeinek 1857. évi részletes népszámlálási adatait tartalmazza. A kéziratot Dányi Dezső feldolgozásában 1992-ben a Központi Statisztikai Hivatal tette közzé.⁹ Az itt közölt – vallásfelekezet szerint részletezett – adatok ebből a forráskiadványból valók. Erdély újabb közigazgatási-területi átszervezésének előkészítése kapcsán egyébként egy másik – háromnyelvű, nyomtatott – táblázatos összefoglalás is fennmaradt, amely a tervezett közigazgatási beosztás szerint az 1857. évi népesség számát, valamint vallási megoszlását tartalmazza.¹⁰ A két forrás eltérő területet dolgoz fel, és adatai között is számos kisebb eltérés található.

Az adatok ez alkalommal is a honos népességre vonatkoznak. A forráskötet az eredeti kézirat 1860. évi közigazgatási rendjét követi. Ez idő tájt Erdély – a Bach féle reform nyomán – tíz kerületre volt felosztva. Népeességükből a mai három megye a következőképp részesedett:

7. táblázat
Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1857. évi népszámlálás időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácsna	Hargita	Maros
Kerületek	(.)	577485	(.)	100,0	124318	171371	281796
Besztercei	188174	65452	34,8	11,3	–	–	65452
Brassói	288176	105155	36,5	18,2	104314	841	–
Dési	197587	4139	2,1	0,7	–	–	4139
Marosvásárhelyi	197356	182391	92,4	31,6	–	10009	172382
Szebeni	309095	37561	12,1	6,5	–	–	37561
Székelyudvarhelyi	191554	182787	95,4	31,7	20004	160521	2262

A Szebeni kerületben összeírt népesség 12 százaléka, a Besztercei és a Brassói kerület lakosainak valamivel több mint egyharmada, a Marosvásárhelyi és a Székelyudvarhelyi kerület népességének pedig 92,4, illetve 95,4 százaléka esett a három mai megye területére. Az összes népesség 65 százaléka most is a székely székek határain belül található. A tulajdonképpeni Székelyföld területén a Székelyudvarhelyi kerület – melynek határvonala csaknem egybeesett az érintett székely székekével –, valamint kisebb részben a Brassói és a Marosvásárhelyi kerület osztozott.

Az 1857. népszámlálás a nemzetiséget nem kérdezte, csupán a vallásfelekezeti hovatartozást mutatta ki. Ezáltal külön tüntették fel az örmény felekezetek híveit (az örmény katolikusok 1850-ben a római katolikusok között szerepeltek), ők táblázatainkban az egyéb rovatban kaptak helyet. E változást a római katolikusok lélekszám-alakulásának vizsgálata során érdemes figyelembe venni. Az 1857. évi népszámlálás – és a reá következők – felekezeti adatainak tükrében a korábbi felvétel valószínű tévedései is kivülágnak. Így az illető adat kérdéses voltára utal, ha a későbbiekben ortodox vallásúként megjelenő népesség 1850-ben görög katolikusként szerepelt (vagy fordítva), vagy ha egy település magyar református lakosait 1850-ben evangélikus felekezetűnek, az unitárius híveket római katolikusnak jelölték stb. Erre az egyes felekezetek tényleges gyarapodása – vagy fogyása – mértékének megítélésakor ugyancsak ügyelni kell.

Noha az 1857. évi népszámlálás kérdőpontjai között nem szerepelt a nemzetiségi hovatartozás, a Tafeln kötetekben közzétett hivatalos osztrák népszámlálási közleményben a nemzetiségi megoszlásra vonatkozóan is jelentek meg adatok.¹¹ Ezek azonban csupán becslések, a jeles osztrák statisztikus, Carl Czoernig nyomán. Czoernig számításainak tudományos alaposságához nem fér kétség. Ha adatai teljességgel nem is felelnek meg a valóságnak, az inkább a felhasznált forrás hibáinak tulajdonítható. (Az 1850. évi népszámlálásból kiindulva, annak nemzetiségi eredményei és az 1851–1857. évi népmozgalmi statisztikák alapján határozta meg a különféle nemzetiségek számát.)

Becslése érvényességét alternatív hipotézis próbájának vetettük alá. Ellenőrző számításainkat az 1850. és az 1857. évi osztrák népszámlálás adatainak felhasználásával végeztük azon megfelelés alapján, amely Erdélyben nemzetiség és vallásfelekezet között az idő tájt nagy vonalakban fennállt. Ezek az összefüggések a következőkben összegezhetők. A románok valamennyien ortodoxok vagy görög katolikus felekezetűek voltak, a magyarok többnyire a római katolikusok, reformátusok és unitáriusok közül kerültek ki, a németek (szászok) többnyire lutheránusok, míg a zsidó etnikumnak szinte tökéletes jelzője az izraelita vallás. A román felekezetűek sorait ugyanakkor jelentős számban gyarapították a cigányok, több más etnikum a magyarokkal azonos vallású volt (ideértve a németek és a cigányok egy részét), magyarokat viszont más felekezetek (elsősorban a lutheránusok) között is találni. E megállapításokat a 7a. és 7b. táblázat szemlélteti, s egyúttal bemutatja a felekezeti erőviszonyokat is a két népszámlálás idején.

⁹ Dányi Dezső: Erdély 1857. évi népszámlálása. Bp. Központi Statisztikai Hivatal, 1992. 492 p.

¹⁰ Országismei tabellák Erdély nagyjedelemesség népessége viszonyairól, mint melléklet political felosztásában szükséges változtatások iránti törvényjavaslathoz. – Statistische Tabellen über die Bevölkerung-Verhältnisse des Grossfürstenthums Siebenbürgen als Beilage zum Gesetz-Entwurf über die nothwendigen Abänderungen in dessen politischer Eintheilung. – Tabelle statistice despre starea populatiunei alu Marelui Principatu Transilvania, achise langa proieptulu de lege despre schimbarile necesarie in inpartirea lui politica. 1862. 104 p. Nemrégiben román nyelven is kiadták, a mai közigazgatási beosztás szerinti feldolgozásban: Recensământul din 1857. Transilvania. Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, Catedra și Laboratorul de Sociologie. Traian Rotariu coordonator. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1996. 280 p. (Studia censualia Transilvanica.)

¹¹ Magyarországot és Erdélyt illetően: Tafeln zur Statistik der Österreichischen Monarchie. K. K. Direction der administrativen Statistik. Neue Folge. 3. Bd. 1855–1857. I. Teil. Wien, 1861. 52–57. p.

7a. táblázat
A népesség nemzetiségi megoszlása 1850-ben
a Marosvásárhelyi és Székelyudvarhelyi kerületben
(Az 1857. évi közigazgatási határok között, százalékban)

Nemzetiség	Kerület	
	Marosvásárhelyi	Székelyudvarhelyi
Összesen	100,0	100,0
Román	40,5	12,3
Magyar és székely	52,7	84,4
Német és szász	0,3	0,4
Cigány	5,5	1,7
Zsidó	0,7	0,0
Örmény	0,2	1,1
Egyéb	0,1	0,1

7b. táblázat
A népesség felekezeti megoszlása 1850-ben és 1857-ben
a Marosvásárhelyi és Székelyudvarhelyi kerületben
(Az 1857. évi közigazgatási határok között, százalékban)

Felekezet	Kerület			
	Marosvásárhelyi		Székelyudvarhelyi	
	1850	1857	1850	1857
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Ortodox	10,7	10,6	4,6	4,9
Görög katolikus	31,9	31,1	8,3	8,8
Római katolikus ^a	11,8	12,4	58,1	57,5
Református	38,3	38,4	17,3	16,7
Lutheránus	0,3	0,3	0,1	0,1
Unitárius	6,3	6,2	11,6	11,1
Izraelita	0,7	0,9	0,0	0,0
Egyéb ^b	–	0,1	–	0,9

^a 1850-ben az örmény felekezet híveivel együtt.

^b 1857-ben: örmény felekezetek.

1850 és 1857 között a felekezeti arányok számottevően nem módosultak; az egyes felekezetek számerejében mutatkozó eltolódások a terület egészét tekintve többé-kevésbé kiegyenlítik egymást. Látható viszont, hogy magyar (és székely) nemzetiségűek számaránya, valamint a Marosvásárhelyi kerületben – ahol számosabban éltek – a románoké lényegesen alacsonyabb, mint az adott nemzetiséget jellemző felekezeteké, illetőleg nemzeti alapon elkülöníthető felekezeti gyűjtőcsoportoké. Az 1850. évi népszámlálás adatainak részletezése lehetőséget nyújt arra, hogy az egyes nemzetiségek megoszlását – a nemzetiségi és felekezeti adatok községenkénti egybevetése útján – a különböző nemzeti egyházakhoz tartozásuk szerint is kimutassuk és így közelebbi magyarázatot kapjunk a nemzetiségi és felekezeti hovatartozás számai között tapasztalható eltérésekre. Számításaink végeredményét a 7c. táblázat tartalmazza.

7c. táblázat
A nemzetiségek becsült felekezeti megoszlása a különböző nemzeti egyházakhoz tartozásuk szerint
a Marosvásárhelyi és a Székelyudvarhelyi kerületben az 1850. évi népszámlálás adatai alapján
(Az 1857. évi közigazgatási határok között)

Nemzetiség	Összesen	Kerület			
		Ortodox, görög katolikus	Római katolikus, református, unitárius	Lutheránus	Izraelita
Marosvásárhelyi kerület					
Összesen	190458	81161	107433	511	1353
– Román	77166	76974	192	–	–
– Magyar és székely	100270	32	100238	–	–

Nemzetiség	Összesen	Ortodox, görög katolikus	Római katolikus, református, unitárius	Lutheránus	Izraelita
– Német és szász	643	1	137	503	2
– Cigány	10556	4154	6402	–	–
– Zsidó	1355	–	–	4	1351
– Örmény	349	–	349	–	–
– Egyéb	119	–	115	4	–

Székelyudvarhelyi kerület

– Összesen	177944	22888	154855	153	48
– Román	21890	21789	101	–	–
– Magyar és székely	150175	341	149829	5	–
– Német és szász	662	–	520	142	–
– Cigány	3057	700	2354	3	–
– Zsidó	51	–	3	–	48
– Örmény	2005	58	1947	–	–
– Egyéb	104	–	101	3	–

A táblázat megerősíti – s egyúttal a térség sajátosságaihoz igazodva pontosítja – a felekezet és nemzetiség közötti összefüggésekről előzőekben vázolt általános képet. Az 1850. évi felvételen a két entitás között teljes megfelelés csak a zsidók (és feltehetőleg az örmények) esetében volt. A román nemzetiségűek csaknem valamennyien ortodoxok vagy görög katolikusok, a keleti szertartású egyházak hívei között azonban sokan nem román (túlnyomóan cigány) nemzetiségűek. A magyarok (és székelyek) e régióban szinte kivétel nélkül római katolikus, református vagy unitárius vallásúak, lutheránust szinte egyáltalán nem, ortodox vagy görög katolikus hívet is csak elenyésző számban találni soraikban. A cigányok a régió nemzetiségi megoszlását követve inkább magyar vallásúak, kivéve a vegyes lakosságú Marosvásárhelyi kerületet, ahol 5-ből 2 román vallású közöttük. A szászok nemzeti egyházának hívei között alig találni más nemzetiségűt, a római katolikus németek száma ugyanakkor meghaladja a lutheránus szászokét.

Az 1857. évi nemzetiségi arányokat szintén a felekezeti viszonyokon keresztül, mégpedig az 1850. évi nemzetiség- és felekezetközi átfedéseknek az 1857. évi adatokra vetítésével próbáltuk megragadni. Vonatkozó számításaink eredménye a következő:

7d. táblázat

A nemzetiségek becsült felekezeti megoszlása a különböző nemzeti egyházakhoz tartozásuk szerint a Marosvásárhelyi és a Székelyudvarhelyi kerületben az 1857. évi népszámlálás időpontjában

Nemzetiség	Összesen	Ortodox, görög katolikus	Római katolikus, református, unitárius	Lutheránus	Izraelita
Marosvásárhelyi kerület					
Összesen	200389	83622	114415	618	1734
– Román	79484	79284	200	–	–
– Magyar és székely	107016	30	106986	–	–
– Német és szász	806	–	188	618	–
– Cigány	11079	4274	6805	–	–
– Zsidó	1734	–	–	–	1734
– Örmény	140	34	106	–	–
– Egyéb	130	–	130	–	–

Székelyudvarhelyi kerület

Összesen	188521	25741	162496	206	78
– Román	24721	24611	110	–	–
– Magyar és székely	157798	350	157442	6	–
– Német és szász	807	–	607	200	–
– Cigány	3324	772	2552	–	–
– Zsidó	78	–	–	–	78
– Örmény	1683	8	1675	–	–
– Egyéb	110	–	110	–	–

A számításokat a különböző nemzetiségeknek az egyes felekezeteken vagy felekezeti gyűjtőcsoportokon belül 1850-ben megállapított aránya alapján végeztük el (községenként) oly módon, hogy az illető felekezetek 1857. évi lélekszámából is ugyanezeket a százalékokat számítottuk az adott nemzetiségre. Végül az így nyert adatokat a Tafeln 1861. évi kötetében közölt Czoernig-féle becslés eredményével állítottuk párhuzamba.

7e. táblázat

A nemzetiségek becsült száma és aránya a különböző nemzeti egyházakhoz tartozásuk szerint a Marosvásárhelyi és a Székelyudvarhelyi kerületben az 1857. évi népszámlálás időpontjában

Nemzetiség	Szám szerint		Százalékban	
	Tafeln	Saját becslés	Tafeln	Saját becslés
Marosvásárhelyi kerület				
Összesen	200389	200389	100,0	100,0
Román	80232	79484	40,0	39,6
Magyar és székely	106203	107016	53,0	53,4
Német és szász	840	806	0,4	0,4
Cigány	10900	11079	5,4	5,5
Zsidó	1734	1734	0,9	0,9
Örmény	420	140	0,2	0,1
Egyéb	60	130	0,0	0,1
Székelyudvarhelyi kerület				
Összesen	188505	188521	100,0	100,0
Román	24900	24721	13,2	13,1
Magyar és székely	156787	157798	83,2	83,7
Német és szász	960	807	0,5	0,4
Cigány	3460	3324	1,8	1,8
Zsidó	78	78	0,0	0,0
Örmény	2280	1683	1,2	0,9
Egyéb	40	110	0,0	0,1

Erdményeink lényegében egybevágóak a Tafeln adataival. A kétféle becslés megerősíti egymást, így – a számítások alapjául szolgáló 1850. évi nemzetiségi felvétellel kapcsolatos fenntartások mellett – kielégítő támpontnak tűnik az etnikai viszonyok alakulásának nyomon követéséhez.

1869

A következő censust már a kiegyezést követően felállított önálló magyar statisztikai hivatal – pontosabban annak elődje, a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium statisztikai osztálya – hajtotta végre 1869. december 31-i eszmei időponttal. Ezt követően tízévenként, a 0-ra végződő évek végén került sor népszámlálásra Magyarországon. A községenkénti sorok 1869-ben, 1880-ban és 1890-ben a jelenlévő polgári, míg 1900-ban és 1910-ben a jelenlévő összes (polgári és katonai) népesség adatait részletezték.

Az 1869. évi számbavétel eredményeit a Bach miniszter bukása után visszaállított – a történelmi hagyományokon alapuló – politikai beosztás (tíz vármegye, öt székely, kilenc szász szék, két szász kerület) szerint tették közzé. Községenkénti adatai – a népességszámokat nem számítva – sohasem kerültek közlésre. (Kivételt képez a helyi statisztikai bizottságok által kiadott tizenkét megyei monográfia.) A népesség vallásfelekezeti megoszlására vonatkozó községsoros adatok azonban kéziratos formában hozzáférhetők.¹² Az itt közzétett adatok ebből a forrásból származnak.

A népesség megoszlását a korabeli és a mai közigazgatási beosztást egybevetve a 8. táblázat tekinti át:

8. táblázat

Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1869. évi népszámlálás időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácsna	Hargita	Maros
Megye, kerület, vidék	(.)	626071	(.)	100,0	129505	188212	308354
Alsó-Fehér megye	227254	8294	3,6	1,3	–	–	8294
Csík szék	107285	100487	93,7	16,1	–	100487	–
Felső-Fehér megye	58077	18966	32,7	3,0	11145	850	6971
Három szék	110055	109832	99,8	17,5	109832	–	–
Kolozs megye	190326	25062	13,2	4,0	–	–	25062
Küküllő megye	94895	61666	65,0	9,8	–	838	60828
Maros szék	92398	92398	100,0	14,8	–	–	92398

¹² Magyarország népessége községenként, a házak, a családok száma, valamint a jelenlévő népesség neme és vallásfelekezete [az 1876-ban életbe lépett] közigazgatási beosztás szerint az 1869. évi népszámlálás alapján. Táblázat. H.n., é.n. [188?]. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, kézirat-gyűjtemény.

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácszna	Hargita	Maros
Medgyes szék	39121	949	2,4	0,2	–	–	949
Naszód vidék	52688	1546	2,9	0,3	–	–	1546
Segesvár szék	27280	18313	67,2	2,9	–	–	18313
Torda megye	152692	90696	59,4	14,5	–	3641	87055
Udvarhely szék	98224	97862	99,6	15,6	8528	82396	6938

A székely székek csaknem teljes egészükben az érintett területre estek (csak a moldvai megyékhez csatolt településeket, valamint a mai Brassó megyéhez tartozó Farkasvágó és Homoródjánosfalva községeket kell leszámítanunk), de idetartozik az egykori Segesvár szék, Küküllő és Torda megyék jelentős része, valamint Kolozs megye keleti járásainak több községe is. A három mai megye területén összeírt népesség mintegy 65 százaléka a székely székekből kerül ki, 14,5 százaléka Torda, 10 százaléka pedig Küküllő megye ideeső részeire jut.

Az 1869. évi felvétel a nemzetiségi hovatartozás kérdését politikai óvatosságból nem bolygatta. Tekintettel azonban e kérdés fontosságára, Keleti Károly, a statisztikai hivatal igazgatója szellemes áthidaló megoldással igyekezett pótolni a hiányt. Kérésére Eötvös József, az akkori közoktatási miniszter, a 6–15 éves iskolaköteleseknek a népszámlálás évében végrehajtott összeírása alkalmával elrendelte azok beszélt nyelvének (más forrás szerint anyanyelvének) a felmérését. A felvétel során a gyermekeket felekezetük szerint is összeírták, s erre vonatkozóan a két egymástól független adatgyűjtés (a népszámlálás és a népiskolai felvétel) meglehetősen hasonló arányokat talált. Keleti Károly erre az egyezésre épített. Feltételezve, hogy a gyermekek összeírásánál a beszélt, illetve anyanyelv kimutatása éppen olyan megbízható, mint a hitfelekezeté, a tankötelesek nemzetiségi arányait a népszámlálási népességre vetítette, és az egyes nemzetiségek számát ennek megfelelően állapította meg.¹³ Habár számítása nagyon megközelítette a valóságot, a magyarság szempontjából a ténylegesnél kedvezőbb képet nyújtott. Adatainak kiigazítása céljából Vízkecer [Vizaknai] Antal végzett – szintén az Eötvös-féle felvételtől kiindulva – utólagosan becslést. Az 1880. évi népszámlálás anyanyelvi eredményeinek felhasználásával, a gyermekkorosztályok és az összes népesség arányszámait közti összefüggést mindkét felvétel idején azonosnak feltételezve, igen bonyodalmas és aprólékos átszámítások sorozatán át a valósághoz közelebbi megoszlást kapott.¹⁴

A népesség vallásfelekezeti megoszlása alapján magunk is kísérletet tettünk a census időpontjában feltételezhető etnikai arányok hozzávetőleges meghatározására, mégpedig – az említett szerzők, valamint a későbbi magyar népszámlálások gyakorlatának megfelelően – anyanyelv szerint. Az 1869. évi népszámlálás részletes adatainak birtokában településenként végeztünk vallás és nemzetiség, nemzetiség és anyanyelv feltételezett egybeesésén alapuló számításot. Ott, ahol az egyik, vagy a másik egybeesés nem volt egyértelmű, a felekezetek lélekszámát az egyes nyelvek között egyedi mérlegeléssel, általában az 1880. évi népszámlálás időpontjában mutatkozó arányoknak megfelelően osztottuk szét; esetenként az 1850. évi népszámlálás tanulságait is figyelembe vettük. Maros-, Csík- és Háromszékben a nyelváltás útján haladó népességek esetében – melyek nagyságának becslésekor az 1880. évi kimutatás nem lehetett irányadó – mi is a népiskolai felvétel arányaihoz igazítottuk a számokat.

Számításaink eredményeit a székely székek és Küküllő megye területén, az említett becslésekkel, illetve a felekezeti adatokkal, illetőleg az 1850. és 1880. évi népszámlálás megfelelő eredményeivel párhuzamba állítva a 9–12. táblázat tartalmazza (Az 1. és a 3. táblázat a mai megyék szerinti összegzésen alapuló jelzőszámokat is magában foglalja.)

9a. táblázat
A székely székek és Küküllő megye népességének felekezeti megoszlása 1850-ben

(Népszámlálási adatok)

Megye, szék	Ortodox	Görög katolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Izraelita
Csík szék	21	13112	79169	63	73	3	8
Három szék	9708	4322	34076	45820	79	4428	61
Maros szék	4642	12795	11932	42208	183	5002	767
Udvarhely szék	1718	1573	28346	33049	59	20933	99
Küküllő megye	16983	33265	4240	13052	13830	3326	881
Százalék szerint							
Csík szék	0,0	14,2	85,6	0,1	0,1	0,0	0,0
Három szék	9,8	4,4	34,6	46,5	0,1	4,5	0,1
Maros szék	6,0	16,5	15,4	54,4	0,2	6,5	1,0
Udvarhely szék	2,0	1,8	33,1	38,5	0,1	24,4	0,1
Küküllő megye	19,8	38,9	5,0	15,2	16,2	3,9	1,0

¹³ Keleti Károly: Magyarország nemzetiségei statisztikai szempontból. = Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények. VIII (1871). 1. sz. 16–19.p.

¹⁴ Vízkecer Antal: A nemzetiségek aránya Magyarországon az 1851-iki, 1870-iki és 1881-iki népszámlálások alapján. Kézirat. Budapest, 1887. 41–46. p.

9. táblázat
A székely székek és Küküllő megye népességének felekezeti megoszlása 1869-ben
(Népszámlálási adatok)

Megye, szék	Ortodox	Görög katolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Izraelita	Egyéb
Szám szerint								
Csík szék	64	16753	88639	155	177	34	305	1158
Három szék	13890	2228	38685	50097	192	4689	271	3
Maros szék	5301	13326	15683	49898	310	6326	1511	43
Udvarhely szék	1873	1942	34729	36272	267	22770	335	36
Küküllő megye	19574	34949	4236	16024	14312	3925	1254	621
Százalék szerint								
Csík szék	0,1	15,6	82,6	0,1	0,2	0,0	0,3	1,1
Három szék	12,6	2,0	35,1	45,5	0,2	4,3	0,3	0,0
Maros szék	5,7	14,4	17,0	54,0	0,3	6,9	1,6	0,1
Udvarhely szék	1,9	2,0	35,4	36,9	0,3	23,2	0,3	0,0
Küküllő megye	20,6	36,8	4,5	16,9	15,1	4,1	1,3	0,7

10. táblázat
A székely székek és Küküllő megye népességének felekezeti megoszlása 1880-ban
(Népszámlálási adatok)

Megye, szék	Ortodox	Görög katolikus	Római katolikus	Református	Evangélikus	Unitárius	Izraelita	Egyéb
Szám szerint								
Csík szék	34	17485	91627	321	223	26	528	696
Három szék	14399	1850	37192	50516	254	4990	418	26
Maros szék	4915	11926	14637	48573	380	6272	1790	136
Udvarhely szék	1310	1994	34797	35209	317	23345	553	25
Küküllő megye	16715	31730	3978	15739	13308	3972	1239	359
Százalék szerint								
Csík szék	0,0	15,8	82,6	0,3	0,2	0,0	0,5	0,6
Három szék	13,1	1,7	33,9	46,1	0,2	4,6	0,4	0,0
Maros szék	5,6	13,5	16,5	54,8	0,4	7,1	2,0	0,1
Udvarhely szék	1,4	2,0	35,7	36,1	0,3	23,9	0,6	0,0
Küküllő megye	19,2	36,4	4,6	18,1	15,3	4,6	1,4	0,4

11a. táblázat
A székely székek és Küküllő megye népességének nemzetiségi megoszlása 1850-ben
(Népszámlálási adatok)

Megye, szék	Román	Magyar ^a	Német ^b	Zsidó	Egyéb	Ebből cigány
Szám szerint						
Csík szék	12776	76061	515	8	3089	1094
Három szék	12765	82892	140	62	2635	2360
Maros szék	17131	55217	252	767	4162	3924
Udvarhely szék	3015	80442	112	102	2106	1986
Küküllő megye	46297	18511	13732	881	6156	5389
Százalék szerint						
Csík szék	13,8	82,2	0,6	0,0	3,4	1,2
Három szék	13,0	84,2	0,1	0,0	2,7	2,4
Maros szék	22,1	71,2	0,3	1,0	5,4	5,1
Udvarhely szék	3,5	93,8	0,1	0,1	2,5	2,3
Küküllő megye	54,1	21,6	16,1	1,0	7,2	6,3

^a Magyar és székely

^b Német és szász

11. táblázat
A székely székek és Küküllő megye népességének anyanyelvi megoszlása 1869-ben
(Becsült adatok)

Megye, szék	Szám szerint				Százalék szerint			
	Román	Magyar	Német	Egyéb	Román	Magyar	Német	Egyéb
Csík szék								
Keleti becslése	10287	96673	321	4	9,6	90,1	0,3	0,0
Vízneker becslése	11469	94507	397	912	10,7	88,1	0,4	0,8
Saját számítás	12875	93557	331	522	12,0	87,2	0,3	0,5
Három szék								
Keleti becslése	12446	97090	517	2	11,3	88,2	0,5	0,0
Vízneker becslése	12194	96826	1035	–	11,1	88,0	0,9	–
Saját számítás	12435	97197	223	200	11,3	88,3	0,2	0,2
Maros szék								
Keleti becslése	15457	75849	1090	2	16,7	82,1	1,2	0,0
Vízneker becslése	15570	72052	1136	3640	16,9	78,0	1,2	3,9
Saját számítás	17296	71357	685	3060	18,7	77,2	0,8	3,3
Udvarhely szék								
Keleti becslése	1266	96819	137	2	1,3	98,6	0,1	0,0
Vízneker becslése	1365	95326	137	1396	1,4	97,1	0,1	1,4
Saját számítás	1989	95039	276	920	2,0	96,8	0,3	0,9
Küküllő megye								
Keleti becslése	52419	24481	17108	887	55,2	25,8	18,0	1,0
Vízneker becslése	49364	22319	16246	6966	52,0	23,5	17,1	7,4
Saját számítás	50945	22957	15253	5740	53,7	24,2	16,1	6,0

12. táblázat
A székely székek és Küküllő megye népességének anyanyelvi megoszlása 1880-ban
(Népszámlálási adatok)*

Megye, szék	Szám szerint				Százalék szerint			
	Román	Magyar	Német	Egyéb	Román	Magyar	Német	Egyéb
Csík szék	13325	96437	425	753	12,0	86,9	0,4	0,7
Három szék	10597	98398	338	312	9,7	89,7	0,3	0,3
Maros szék	14714	69941	796	3178	16,6	78,9	0,9	3,6
Udvarhely szék	944	94549	651	1406	1,0	96,9	0,7	1,4
Küküllő megye	44750	22488	14112	5690	51,4	25,8	16,2	6,6

* A beszélni nem tudók arányosan szétosztva az egyes anyanyelvek között.

Mint látható, a három, eltérő módszerrel nyert végeredmény itt-ott kisebb-nagyobb mértékben különbözik egymástól. Vízneker adatai a románságot illetően Keletiéhez, az általunk becsült adatok a magyar és az egyéb anyanyelvűek esetében Víznekeréhez állnak közelebb. Az, hogy Keleti Károlynál a magyarok és a németek számaránya általában kedvezőbben alakult, részben annak tulajdonítható, hogy egyes nemzetiségek (illetve felekezetek) nem egyforma pontossággal hajtották végre a tanköteles gyermekek számbavételét. (A Királyhágón túl például a görög katolikusok aránya a népiskolai felvételen 2 százalékponttal kisebb, a római katolikusoké és az evangélikusoké pedig 1–1 százalékponttal magasabb, mint a népszámlálás esetén.) De közrejátszik az is, hogy Keleti a cigányokat csaknem teljes egészében kihagyta a számításból, illetőleg azon nemzetiségek – románok vagy magyarok – közé sorolta be, amelyek mellett megtelepedve éltek. Vízneker számításai inkább a tizenegy évvel későbbi eredményekhez közelítenek, amiben az 1880. évi viszonyok óhatatlan visszvetítése is szerepet játszik. Az egyéb (túlnyomórészt cigány) anyanyelvűek megjelenítése a valóságot tükrözi, a románok 1869. évi aránya azonban az általa becsülnél kedvezőbb lehetett.

A népesség feltételezhető anyanyelvi megoszlására vonatkozó – a pontos számokat tekintve természetesen fiktív – becslésünk eredményei szerint a három mai megye területén a román anyanyelvűek 19,5 ezerrel voltak kevesebben, mint ahány lelket a görögkeleti, illetve görög katolikus vallás hívei együttesen számoltak. A mintegy 15 ezerre tehető cigány anyanyelvűből – a román vallásúak 1850. évi arányszáma alapján – kb. 7 ezren tartozhattak az említett felekezetek hívei közé. A román anyanyelvűek és a román vallásúak különbözetéből a cigányok leszámításával fennmaradó 12,5 ezer fő adja ki az ortodox és görög katolikus felekezet magyar nyelvű híveinek számát, akik közül kb. 8,5–9 ezren a tényleges Székelyföldön éltek.

1880

Az 1880. évi népszámlálás községi eredményeit az 1876. évi XXXIII. tc. által elrendelt – kisebb-nagyobb módosításokkal az 1920. évi trianoni békeszerződésig érvényes – területi átszervezésnek megfelelően tették közzé.¹⁵ A három mai megye területére eső lélekszám adatok a korabeli megyebeosztásnak megfelelően a 13. táblázatban foglaltak szerint alakultak:

13. táblázat
Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1880. évi népszámlálás időpontjában

Megye	Lélekszám (.)	Együtt 613338	Ebből a három mai megye területére esik				
			% (.)	% 100,0	Kovácsna 127264	Hargita 192725	Maros 293349
Alsó-Fehér megye	178021	7722	4,3	1,3	–	–	7722
Csik megye	110940	103871	93,6	16,9	–	103871	–
Háromszék megye	125277	118542	94,6	19,3	118542	–	–
Kis-Küküllő megye	92214	56440	61,2	9,2	–	–	56440
Kolozs megye	196307	16608	8,5	2,7	–	–	16608
Maros-Torda megye	158999	158999	100,0	25,9	–	4276	154723
Nagy-Küküllő megye	132454	23581	17,8	3,9	–	–	23581
Torda-Aranyos megye	137031	25392	18,5	4,1	–	–	25392
Udvarhely megye	105520	102183	96,8	16,7	8722	84578	8883

A köztudatban székely megyékként számon tartott törvényhatóságok csaknem maradéktalanul szerepelnek a táblázat oszlopaiban. Közülük az egykori Maros-Torda megye teljes területével ideesik, a másik három törvényhatóságból az időközben Neamt, Bacău és Brassó megyékhez csatolt települések értelemszerűen hiányoznak. Megjegyzendő, hogy e települések közül azok, amelyek ma Brassó megyében vannak, az 1876. évi területrendezést megelőzően nem tartoztak a Székelyföldre: a Háromszék megyei Bodola, Bodzavám, Keresztvár és Lüget a korábbi Felső-Fehér megyétől, az Udvarhely megyei Homoróddaróc és Székelyszombor Kóhalom széktől, Homoródbene és Homoródjánosfalva pedig Segesvár széktől került a székely megyékhez. Rajtuk kívül még számos, az egykori székely székeken kívül eső település gyarapította az újonnan alakult Háromszék, illetve Udvarhely megyét, ezek azonban már mind a mai utód megyék területén találhatóak. Így: Kovácsna megyében Mikóújfalva, Sepsibükszád, Kézdióvár, Kézdiszárzapatok, illetve a Torjához csatolt Karatna és Volál a Felső-Háromszékbe ékelődve, Árapatak (és a belőle különvált Hete), Előpatak, Erőd, Felsőrákos, Hidvég (és Nyáraspatak), valamint Márkos (és Bélmező) az Olt déli kanyarulata mentén, Hargita megyében Magyarhidegkút, Székelyhidegkút (és a belőle különvált Újlak), illetőleg Petek és Székelyandrásfalva, Maros megyében pedig Magyarfelek és Szederjes. Az új Maros-Torda megye Marosszék és Torda megye keleti felének egybeolvasztásával jött létre, emellett azonban jó néhány települést Felső-Fehér és Kolozs megyétől, kettőt pedig Naszód vidékétől is hozzácsatoltak. Ilyenformán a 13. táblázatban összegzett népességnek csaknem negyötöde Maros-Torda, Csik, Udvarhely és Háromszék megyékben összpontosul, míg a tulajdonképpeni székely vidékekre most is csak a lakosság szűk kétharmada számítható. Kis-Küküllő megye lakosainak a zöme, Nagy-Küküllő és Torda-Aranyos megyék lélekszámának pedig kb. egyötöde szintén a feldolgozásban érintett területre esik. Ezek a főbb arányok az újabb – román – területrendezésig már különösebben nem változnak.

1880-nal kezdődően a magyar népszámlálások az anyanyelv (gyakorlatilag a legjobban és legszívesebben beszélt nyelv) kérdésével a nemzetiségi hovatartozást is tudakolták. Mivel sokan voltak olyanok, akik két vagy több nyelvet beszéltek, szigorú utasítás szabta meg, hogy mindenkit olyan anyanyelvűnek kell beírni, amilyenek vallja magát. Az 1880. évi népszámlálás során – a nemzetiségi viszonyoknak a nyelv nyomán való megállapítását betű szerint értelmezve – a beszélni koruknál fogva nem tudókat (a 0–2 éves korosztályt) egyik nemzetiség közé sem sorolták be, hanem külön mutatták ki. Ez hibás eljárásnak bizonyult, hiszen természetesen a beszélni nem tudó gyermekek is valamelyik nemzetiséghez tartoznak. (A tévedést kiigazítva az 1890. évi népszámlálás már kimondta, hogy a beszélni nem tudó gyermekeknek az édesanyjuk nyelvét kell bejegyezni.) Az 1880. évi anyanyelvi adatoknak a későbbi népszámlálásokkal való összehasonlíthatósága érdekében a beszélni nem tudókat a korabeli magyar statisztika gyakorlatát követve arányosan szétosztottuk az egyes anyanyelvek között. Táblázataink ennek megfelelően 1880-ra vonatkozóan két – az eredeti közlésnek megfelelő, illetve a beszélni nem tudók arányos felosztásával nyert – adatsort tartalmaznak.

Az 1880. évi népszámlálás anyanyelvi adatai mindhárom mai megye területén a románok számarányának csökkenését, illetve a magyarok arányának növekedését mutatják az 1850. évi nemzetiségi felvétellel képest. Ezt részben a felvételi szempontok különbözősége magyarázza, hiszen ez alkalommal nyelvi hovatartozásukhoz híven magyarokként lettek összeírva azok is, akik 1850-ben felekezeti kötődésük alapján automatikusan az illető vallásnak (ortodox, görög katolikus, izraelita) megfelelő egyéb nemzetiségi csoporthoz (románok, zsidók közé) kerültek. A jelzett tendencia – Hargita megye kivételével – kisebb mértékben az 1869. évre becsült adatokkal egybevetve is megfigyelhető. A románok számarányának visszaesése ebben az évtizedben – bár bizonyos fokú

¹⁵ A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részelve. 2. köt. Budapest, Országos M. Kir. Statistikai Hivatal, 1882. 415 p.

asszimilációval ez időszakban is számolhatunk – főként az évtized eleji demográfiai katasztrófának tulajdonítható. Az 1872–1873-ban dúló kolerajárvány pusztításai következtében az évtized első felében (1870–1875 között) a románok által legnagyobb számban lakott Maros-Torda és Kis-Küküllő megyék népessége a természetes reprodukció arányszámait tekintve éves átlagban 3, illetve 4,9 ezrelékkal fogyott, szemben a túlnyomóan magyar többségű Csík megyében mutatkozó 6,3 ezrelékes, illetve a Háromszék és Udvarhely megyei 3 ezrelék körüli szaporulattal. Az évtized második felében (1876–1880 között) a természetes szaporulat indexe Csík megyében a kiugróan magas születésgyakoriságnak, Udvarhely megyében pedig a halandóság viszonylag alacsony szintjének köszönhetően 12,8, illetve 9,6 ezrelékre szökött fel, míg – a magas halálozási arányszámok folytán – Háromszék megyében csupán 5,9, Maros-Torda megyében 5,5, Kis-Küküllő megyében pedig mindössze 2,8 ezrelékes átlagértéket ért el. Csík és Udvarhely megyék születési többlete azonban az elvándorlás következtében lecsökkent, illetve elenyészett, így a legjelentékenyebb székely tömbvidéken, azaz a mai Hargita megye területén a kedvezőbb demográfiai mutatók valójában nem éreztették pozitív hatásukat a magyarság számerejének alakulásában. (Itt és a továbbiakban vö. az I–VIII. mellékletekkel.)

A népszámlálási adatok feldolgozása során kimutatták az anyanyelv és a felekezet közötti összefüggéseket is. A vonatkozó kereszt táblázat (XXII. melléklet) tanúsága szerint a négy székely megyében 1880-ban 15,3 ezer volt a görögkeleti, illetve görög katolikus magyarok száma (amit a beszélni nem tudók szétosztásával 16 ezerre kerekíthetünk). Mint korábban utaltuk rá, Dávid Zoltán az 1850. évi népszámlálás időpontjában legfeljebb 10 ezerre becsülte a Székelyföldön vallásfelekezetük alapján feltehetően románként összeírt magyar anyanyelvűek számát. Hipotéziséből kiindulva úgy számítható, hogy a székely megyékben a három évtized alatt a román felekezetek magyar nyelvű híveinek száma több mint a másfélszeresére nőtt. Ez a növekedési ütem – mely két és fél-háromszorosa az érintett felekezetek 14 százalékos, illetőleg a magyar nyelvűek 18–20 százalékos gyarapodási rátájának – a harminc év alatt kb. 4–5 ezer főnyi román asszimilációt jelez.

1890

Feldolgozásunk következő forráskötete, a 1890. évi census eredményeiről beszámoló első közlemény rendhagyó módon nem a tulajdonképpeni népszámlálási kiadványsorozatban jelent meg. A népesség számára, anyanyelvi és hitfelekezeti megoszlására vonatkozó adatokat ez alkalommal az 1892. évben kiadott Helységnévtár tartalmazta.¹⁶ Lélekszámait a mai és a korabeli közigazgatási beosztásnak megfelelően a 14. táblázat összegzi.

14. táblázat
Kovászna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1890. évi népszámlálás időpontjában

Megye	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovászna	Hargita	Maros
	(.)	656488	(.)	100,0	132049	199193	325246
Alsó-Fehér megye	193072	8810	4,6	1,3	–	–	8810
Csík megye	114110	105892	92,8	16,1	–	105892	–
Háromszék megye	130008	122723	94,4	18,7	122723	–	–
Kis-Küküllő megye	101045	61761	61,0	9,4	–	–	61761
Kolozs megye	225199	18913	8,4	2,9	–	–	18913
Maros-Torda megye	177860	177860	100,0	27,1	–	4929	172931
Nagy-Küküllő megye	135312	24641	18,2	3,8	–	–	24641
Torda-Aranyos megye	150564	29049	19,3	4,4	–	–	29049
Udvarhely megye	110132	106839	97,0	16,3	9326	88372	9141

A főbb etnikumok adatai azt mutatják, hogy az 1880 és 1890 között eltelt évtized során a magyarság számereje csupán a mai Maros megye területén nőtt változatlan ütemben. Hargita megyében a magyar anyanyelvűek aránya éppen csak hogy erősödött, míg Kovászna megyében 1 százalékponttal gyengült 1880-hoz képest. Ezzel egyidejűleg a románság pozícióvesztése Maros megyében lefékeződött, Kovászna megye területén pedig részarányuk növekedni kezdett. E fejlemények okaira a népmozgalmi adatok segítenek fényt deríteni. A születésgyakoriság az egykori Maros-Torda, Kis-Küküllő és Csík megyékben érte el a legmagasabb (43 ezrelék körüli) értékeket, a legalacsonyabb (38,8 ezrelék) Háromszék megyében volt. A halandóság indexe nagyjából mindenütt ugyanazon a szinten mozgott (éves átlagban 29–30 ezrelék), Csík megyét kivéve (34,3 ezrelék), ahol az évtized elején pusztító járványok (különösen a diftéria) a legtöbb áldozatot szedték.¹⁷ Ennek megfelelően alakultak a természetes szaporulat mutatói is, melyek Maros-Torda és Kis-Küküllő megyében voltak a legkedvezőbbek (12,4–12,5 ezrelék), míg Csík megye az utolsó helyre szorult vissza (8,7 ezrelék).

Mint látható, a népszaporulat éppen a székelység törzsterületén volt a leggyengébb, amihez ráadásul komoly romániai kivándorlás is társult. (Ennek legfőbb indítóoka a Románia és Ausztria–Magyarország között kirobbant vámháború volt, amely a székelyföldi iparosok tömegeit szorította rá arra, hogy iparukat áttegyék a hegyeken túlra, hogy megszokott piacukkal érintkezni tudjanak.)¹⁸ A kivándorlás hatásait a korabeli statisztika – közvetlen adatgyűjtés hiányában – a természetes és tényleges szaporodás két népszámlálás közötti különbözetének (tehát a belső és külső vándorlások egyenlegének), illetőleg a születési hely kimutatása

¹⁶ A magyar korona országainak helységnévtára. Szerk. Jekelfalussy József. Budapest, Országos M. Kir. Statisztikai Hivatal, 1892. X, 1895 p.

¹⁷ Jekelfalussy József: A nemzetiség szerepe az erdélyrészi megyék népnövekedésében. = Budapesti Szemle. LIV (1888). 136. sz. 119. p.

alapján a belső népcseré ugyanazon két időpont közt megvont mérlegének egybevetésével kísérte meg felmérni.¹⁹ E számítás alapján (ld. a IX. mellékletet) a nyolcvanas évtizedben a Kárpátokon túli székely kivándorlás negatív szaldója 15 ezer főre tehető; ebből Háromszék megyére 6 ezer, Csík megyére 4,7 ezer, Udvarhely megyére pedig 4,2 ezer lélek esett. Az érintett három megye összes vándorlási vesztesége – az ország más megyéivel folytatott népcseré további 5 ezer fős hiányának hozzászámításával – 20 ezerre duzzadt, ezzel szemben a kivándorlás által kevésbé sújtott Maros-Torda és Kis-Küküllő megyék tényleges és természetes szaporodásának mérlege mindössze 5,3 ezer főnyi passzívummal zárult. Az elvándorlás tehát a mai Maros megye területén akadályozta a legkevésbé a természetes népfejlődést, ellenben Hargita és Kovászna megyék területén jelentősen visszavetette a népesség – elsősorban a székelyek – gyarapodását.

A román vallású magyarok száma a négy székely megyében 16,1 ezer volt, vagyis – az általános népmozgalmi tendenciákkal egybevágóan – nem növekedett 1880 óta.

1893-ban cigányösszeírást hajtottak végre Magyarországon. A felmérésről közzétett kötet mindazon településen megadta a számukat, melyekben a cigányok száma legalább 50 volt és a lakosságnak 10 százalékát tette ki, vagy ha nem érték el ezt az arányt, a számuk legalább 100 volt.²⁰ Ezeket az eredményeket tájékoztatásul beiktattuk feldolgozásunkba. A számok az 1890. évi sorban szerepelnek, a népszámlálási adatoktól [] különíti el őket. Nyomatékos megkülönböztetésüket az időbeli eltolódáson túl az is indokolja, hogy ez a felvétel más módszert követett, mint a népszámlálások; nem a bevalláson, hanem a helyi hatóságok minősítésén alapult, az alkalmazott kategória pedig gyakorlatilag a nemzetiségi hovatartozás direkt ismervének felel meg. Ennek következtében a cigány összeírás vonatkozó adatai is többnyire nagyobbak, mint a népszámlálás egyéb gyűjtőrovatában szereplő értékek.

1900

Az 1900. évi népszámlálás nyomán, a minden addiginál gazdagabb feldolgozás eredményeként, tíz kötetnyi közlemény született. Közülük – immár az összes jelenlévő (polgári és katonai) népességre vonatkozóan – az első tartalmazza a községenkénti általános népleírást. Számaink ebből a kötetből valók.²¹

15. táblázat
Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1900. évi népszámlálás időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácsna	Hargita	Maros
Megye	(.)	715431	(.)	100,0	139316	218894	357221
Alsó-Fehér megye	212352	9176	4,3	1,3	–	–	9176
Csík megye	128382	117601	91,6	16,4	–	117601	–
Háromszék megye	137261	129892	94,6	18,2	129892	–	–
Kis-Küküllő megye	109197	66372	60,8	9,3	–	–	66372
Kolozs megye	253656	20421	8,0	2,9	–	–	20421
Maros-Torda megye	197618	197618	100,0	27,6	–	5218	192400
Nagy-Küküllő megye	145138	27343	18,8	3,8	–	–	27343
Torda-Aranyos megye	160579	32181	20,0	4,5	–	–	32181
Udvarhely megye	118275	114827	96,9	16,0	9424	96075	9328

A népszámlálást megelőző évtizedben – a születésgyakoriságnak a halandóságnál nagyobb arányú csökkenése következtében – a természetes szaporulat Maros-Torda és Kis-Küküllő megyében évi átlagban 11,2, illetve 9,9 ezrelékre esett vissza. A reprodukció indexe Udvarhely és Háromszék megyékben lényegében változatlan (10,4, illetve 9,2 ezrelék), Csík megyében viszont a korábbi időszakhoz képest jóval alacsonyabb halálzási arányszám és a születési ráta csekély mérséklődése folytán emelkedően magas, 13,3 ezrelék volt. Korabeli hivatalos értékelés szerint a romániai kivándorlás veszedelmessége a kilencvenes évek alatt csökkent, ami a felerősödött visszavándorlásnak tulajdonítható. A fentebb már ismertetett módszerrel számítva Háromszék megye kivándorlási vesztesége 1890 és 1900 között csupán 1,2 ezer főnyi volt, míg a hazatérés külföldről Csík megyében 1,1 ezer, Udvarhely megyében pedig 3,1 ezer fős visszavándorlási többletet eredményezett. Háromszék és Udvarhely megyékből az elszivárgás az ország más részei felé így is jelentős; míg a másik három megyében a tényleges és természetes szaporulat egybevetése ennél kisebb arányú vándorlási veszteséget jelez.

Mindezek következtében a magyarság számereje a mai Maros és Hargita megyében nagyobb arányban nőtt, Kovácsna megyében pedig visszafogottabb ütemben csökkent, mint a megelőző évtized során. Jelentősen emelkedett ugyanakkor a román nyelvűek részaránya Kovácsna megyében, s némileg erősödött pozíciójuk Maros megye területén is. Ez Kovácsna esetében

¹⁸ A Magyar Szent Korona Országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899–1913. Budapest, M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1918. 105. * p. (Magyar statisztikai közlemények. Új sor. 67. köt.)

¹⁹ A magyar korona országaiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. I. r. Általános népleírás. Budapest, Országos M. Kir. Statisztikai Hivatal, 1893. 74. * p. (Magyar statisztikai közlemények. Új f. I. köt.)

²⁰ Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigány összeírás eredményei. Budapest, Országos M. Kir. Statisztikai Hivatal, 1895. 14–16. * p. (Magyar statisztikai közlemények. Új f. IX. köt.)

²¹ A magyar korona országaiban 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség leírása községenként. Budapest, M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1901. IV, 45*, 612 p. (Magyar statisztikai közlemények. Új sor. 1. köt.)

valószínűleg a románok kedvezőbb természetes szaporulatának, s alighanem beszivárgásuknak köszönhető, míg a Maros megyei területeken elsősorban a korábbi népszámláláshoz képest megfigyelhető beválási eltérésekkel függ össze. Szembetűnően fogyott ugyanis az egyéb (többnyire cigány) anyanyelvűek száma, akiknek hiánya a környező nemzetiségek (románok vagy magyarok) többleteként jelent meg.

A cigány anyanyelvűek számát a népszámlálási közlés most sem részletezte, ám ezúttal az egyéb rovatban megjegyzés utal rá, ha az illető helységben a felvétel jelentékenyebb számú cigány lakost talált.

A görögkeleti és görög katolikus felekezetű magyarok száma a székely törvényhatóságokban 1900-ban 20,4 ezer volt, vagyis tíz év alatt 4,3 ezerrel nőtt; e növekményből 1,2 ezer Csík, 2,7 ezer Maros-Torda megyére jutott.

1910

Az ötödik – s egyben az I. világháború előtti utolsó – magyar népszámlálást 1910-ben tartották. Eredményeit hat kötetben adták ki, az itt közölt adatokat az első kötet tartalmazza.²²

16. táblázat
Kovászna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1910. évi népszámlálás időpontjában

Megye	Lélekszám (.)	Ebből a három mai megye területére esik					
		Együtt	%	%	Kovászna	Hargita	Maros
		777346	(.)	100,0	148933	240085	388328
Alsó-Fehér megye	221618	9772	4,4	1,3	–	–	9772
Csík megye	145720	131731	90,4	16,9	–	131731	–
Háromszék megye	148080	139146	94,0	17,9	139146	–	–
Kis-Küküllő megye	116091	70608	60,8	9,1	–	–	70608
Kolozs megye	286687	22310	7,8	2,9	–	–	22310
Maros-Torda megye	219589	219589	100,0	28,2	–	6847	212742
Nagy-Küküllő megye	148826	27601	18,5	3,6	–	–	27601
Torda-Aranyos megye	174375	35987	20,6	4,6	–	–	35987
Udvarhely megye	124173	120602	97,1	15,5	9787	101507	9308

A kötet fontos újítása az addigi népszámlálási közlésekhez képest, hogy a 100 léleknél népesebb puszták, telepek és egyéb külterületi lakott helyek – vagy esetenként az ennél kisebb egységek – fontosabb demográfiai adatait is bemutatja. Ezeket tájékoztatásul () között megadjuk, de – tekintve, hogy sok, időközben önállósult településrész adatai 1910-ből így sem ismeretesek – a mai közigazgatást követő községi összegzésben nem vettük számításba. A megyei összegeket a hivatalos romániai statisztikai közlemények visszatekintő idősoraihoz igazítottuk. Így az 1910. évi Maros megyei összeg magában foglalja a Hargita megyében található Maroshévíztől idekerült Csobotány adatait. A Hargita megyei összegből hiányoznak Csobotány, továbbá a Szépvíz községből kivált és Bacău megyéhez csatolt Kóstelek, valamint Magyarcsügés számai. A Kovászna megyei összegből levontuk a ma Brassó megyében található településrészek (a Hidvégtől különvált Lüget, illetve az Aldobolytól elcsatolt Farkasvágó és Vámhidpuszta) adatait. A fennmaradó 1485 fővel Bodzavám fejében – lakosait román anyanyelvűnek és ortodox felekezetűnek véve – Magyarbodza lélekszámát csökkentettük.

A kötet további értéke, hogy minden egyes község polgári lélekszámát közli az öt utolsó népszámlálás szerint, s ennek során jegyzetben utal a községek státuszában beállott változásokra, sőt a helyi hatóságoktól bekért jelentések alapján az 1880 óta mutatkozó feltűnő lélekszámváltozásokra is magyarázattal szolgál. Ezeket a népességtörténeti adalékokat szintén beépítettük feldolgozásunkba, kiegészítve egy – szintén az 1880–1910. évi népszámlálási adatokon alapuló – nemzetiségpolitikai indíttatású összeállítás vonatkozó jegyzetanyagával.²³

Az eltelt évtized során a székely törvényhatóságokban és Kis-Küküllő megyében az élveszületések arányszáma 2,5–3,5 ezrelékponttal volt alacsonyabb, mint a megelőző decenniumban. A halandóság mérséklődése ennél nagyobb szóródást mutat. A halálozási index Csík és Udvarhely megyében csökkent a legkisebb (1,9, illetve 1,5 ezrelékpont), Háromszék és Kis-Küküllő megyében a legnagyobb mértékben (2,7, illetve 4,4 ezrelékponttal). Ennek folytán a természetes szaporulat mutatója Kis-Küküllő megyében 10,8 ezrelékre emelkedett, míg Háromszék megyében a korábbi évtizedek szintjén állandósult. A másik három megyében a reprodukció éves átlagértéke visszaesett; leginkább Csíkban, ahol azonban a természetes szaporulat átlagértéke még így is jóval nagyobb volt (12 ezrelék), mint a térségben általában. A leggyengébben Udvarhely megye népessége szaporodott (éves átlagban 8,9 ezrelékkal). A tényleges népnövekedés üteme Udvarhely (4,9 ezrelék), Kis-Küküllő (6,1 ezrelék) és Háromszék megyében (7,6 ezrelék) volt a legalacsonyabb a nagyarányú elvándorlás következtében. Udvarhely és Háromszék megyék migrációs veszteségében elsősorban a belső népcsera passzívuma tükröződik, míg Kis-Küküllő megyében ez a veszteség túlnyomóan a kivándorlásból adódik. A kivándorlást ebben az évtizedben már hivatalosan is számon tartották, az adatgyűjtés azonban – különösen a visszavándorlást

²² A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Budapest, M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1912. VI, 50*, 880 p. (Magyar statisztikai közlemények. Új sor. 42. köt.)

²³ Adatok a magyarság térvészteséről a nemzetiségekkel szemben. Kézirat. H.é.n. 137 p. Központi Statisztikai Hivatal Levéltára.

illetően – korántsem mondható teljesnek. Az országhatáron túlra távozottak tényleges hiányát ezért a hivatalos nyilvántartás (XXXVII. melléklet.) és a népmozgalmi adatok révén következtetett számok (IX. melléklet) között kell keresnünk.

A természetes népmozgalom és a kivándorlás adatait a statisztikai szolgálat anyanyelv (sőt az előbbieket felekezet) szerint is részletezte. (XXVI–XXXI., XXXVII. mellékletek.) E szerint az élveszületések arányszáma Csík megyében a magyar, Háromszék, Udvarhely és Kis-Küküllő megyében a románok körében volt magasabb, Maros-Torda megyében a két nemzetiség esetében azonos szinten mozgott. A halandóság kedvezőbb alakulásának köszönhetően Maros-Torda, Udvarhely és Kis-Küküllő megyében a magyar, míg Csík és Háromszék megyében a román anyanyelvűek kerültek előbbre a természetes szaporulat rangsorában. (Háromszék megyében a románok természetes reprodukciójának éves átlagértéke csaknem két és félszerese volt a magyarokénak.) A felsorolt megyékben a kivándorlóknak több mint fele a magyarok közül került ki (elsősorban Udvarhely, Kis-Küküllő és Háromszék megyéből), további 40 százalékuk pedig román volt (túlnyomórészt Kis-Küküllő, ezen felül főként Maros-Torda és Udvarhely megyei).

A tényleges és természetes népszaporodás különbözete az egyes nemzetiségek esetében nem csupán vándorlásaik veszteséges vagy nyereséges voltára utal, hanem asszimilációjuk vagy asszimilálásuk mérlegét is magában foglalja. Ebben az összefüggésben érdemes megfigyelni, hogy Kis-Küküllő megyében a román, magyar és a német anyanyelvűeknek a tényleges és természetes szaporodásuk különbözeteiből adódó veszteségei együtt véve meghaladják a megye összes népességének passzívumát, Maros-Torda megyében pedig az összes népesség pozitív mérlegével szemben a román anyanyelvűek egyenlege komoly veszteséggel zárul. (XXXIII. melléklet) Ez mindkét esetben az egyéb (legnagyobb részt a cigány) anyanyelvűek tekintélyes aktívumával függ össze. A cigány anyanyelvűek számának ugrásszerű növekedését szemmel láthatóan nem tényleges népmozgalmi események, hanem az előző felvétellel szembeni bevallási eltérések idézték elő. E gyarapodást tehát a cigányság irányában túlságosan is szűkkeblű 1900. évi népszámlálás visszahatásaként kell értékelnünk – elsősorban a román anyanyelvűek rovására.

A vázolt természetes és mechanikus népmozgásoknak megfelelően a mai Kovászna megye területén a magyar anyanyelvűek aránya az évtized során újabb egy százalékponttal csökkent, míg a románoké 0,7 százalékponttal növekedett. Hargita megyében kis mértékben mind a román, mind a magyar nyelvűek számereje gyengült (utóbbiaké azonban némileg nagyobb arányban). Maros megye területén a magyar nyelvűek részaránya 1,1 százalékponttal tovább erősödött, míg a románok 1,6 százalékpontot veszítettek. Ugyanitt csökkent a német anyanyelvűek népességi aránya is, az egyéb kategóriába tartozóké viszont 1,3 százalékponttal növekedett. A román felekezetek magyar anyanyelvű híveinek száma a székely megyékben 1910-ben 22,7 ezer volt, azaz 2,3 ezerrel több, mint tíz évvel korábban; a növekmény nagyobb része Maros-Torda (1,5 ezer) és Csík megyére (0,5 ezer) esett.

1920

A magyar államhatalom összeomlását követően a román hadsereg által megszállt területek nemzetiségi és felekezeti viszonyainak első felmérésére 1919 elején, az erdélyi Kormányzótanács által elrendelt agrárösszeírás keretében került sor. A helyi előljáróságok jelentéseinek alapuló adatokat az állami statisztikai hivatal közlönyében 1921-ben egy tanulmány keretében megyénkénti összegzésben jelentették meg.²⁴ A következő, szintén közigazgatási célú – a választójogi és közigazgatási reform előkészítése érdekében az erdélyi belügyi államtitkárság által elrendelt – összeírást a kolozsvári tartományi statisztikai hivatal hajtotta végre 1920 decemberében. A nemzetiségi megoszlásra is kiterjedő eredményeket községenként, helységnévtár formájában hozták nyilvánosságra.²⁵

17. táblázat
Kovászna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1920. évi népszámlálás időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovászna	Hargita	Maros
Megye	(.)	764994	(.)	100,0	146971	231789	386234
Județul Alba de Jos	214962	9355	4,4	1,2	–	–	9355
Județul Ciuc	140199	127868	91,2	16,7	–	127868	–
Județul Trei Scaune	144905	137621	95,0	18,0	137621	–	–
Județul Târnava-Mică	113566	69316	61,0	9,1	–	–	69316
Județul Cojocna	307052	21751	7,1	2,8	–	–	21751
Județul Mureș-Turda	219951	219951	100,0	28,8	–	6056	213895
Județul Târnava-Mare	148864	27313	18,3	3,6	–	–	27313
Județul Turda-Arieș	175612	35903	20,4	4,7	–	–	35903
Județul Odorhei	119385	115916	97,1	15,1	9350	97865	8701

A kolozsvári statisztikai hivatal főnökének és vezető munkatársának összeállításában megjelent kiadványt az adatfelvétel, – feldolgozás és –közlés során alkalmazott kétes eljárások miatt erős fenntartásokkal kell fogadnunk. A kötetet összeadási és nyomdahibákból eredő pontatlanságai miatt a maga korában a román statisztikusok sem tekintették teljesen megbízhatónak. A Dictionarul a főbb népességi adatokat, így a lakosság 1910. és 1920. évi lélekszámát, valamint nemzetiségek szerinti megoszlását a helységek betűrendjében tartalmazza; a kötetnek ezt a fő részét az adatokat összegző járási kimutatás vezeti be. Az adattár használata során hamar szembetűnik, hogy az összlakosság száma és az egyes nemzetiségek összesítésével nyert szám igen gyakran eltérnek

²⁴ Popa, Valeriu – Istrate, N.: Starea economică a Transilvaniei. Notițe statistice. = Buletinul statistic al României. 1921. Nr. 6–7. 139–169. p.

²⁵ Martinovici, C. – Istrati, N.: Dictionarul Transilvaniei, Banatului și cerorlate ținuturi alipite. Cluj, 1921. 107, 290, 52 p.

egymástól, és az is előfordul, hogy egyes települések vagy azok adatai hiányoznak a kötetből, vagy felcserélődnek egymással. A helynévtárban szereplő községi adatok járások szerinti csoportosításával a hibák ellenőrizhetők és korrigálhatók lennének, ilyen fejezetet azonban a Dictionarulban nem találni.

Jakabffy Elemér, a Magyar Kisebbség című nemzetpolitikai szemle szerkesztője ezt a sziszifuszi munkát annak idején elvégezte, és számításainak eredményeit külön kötetben közreadta.²⁶ Összeállításának hasznát növeli, hogy az 1920. évi román népösszeírás adatait nem egyszerűen az aktuális járási és megyei beosztás szerint részletezve bocsátotta a közönség rendelkezésére, hanem kiegészítette az 1910. évi magyar népszámlálás megfelelő anyanyelvi, illetve felekezeti adataival. Így egyes községeknél különösebb magyarázat nélkül szembeötlenek a Dictionarul pontatlanságai. Az Erdély statisztikájában követett eljárás elvileg alkalmas lehetne a Dictionarul kiigazítására, hiszen a betűrendes részben nyilvánvalóan hibásan közölt, vagy az onnan hiányzó adatok a járási összegek alapján a maguk helyére beállíthatók lennének. A részadatok, illetve a kötetet bevezető megyei és járási kimutatások azonban sok esetben így sem egyeztethetők össze egymással, ami azt a gyanút kelti, hogy a Dictionarul megannyi tévedése nem kizárólagosan felületességnek, hanem szerkesztés közben, vagy a nyomdai munkálatok során utólag történt beavatkozásnak a következménye. Talán Jakabffy is látta, hogy Dictionarul hibáinak mindenre kiterjedő helyreigazítása kivihetetlen, mert nem közli az egyéb nemzetiségekre vonatkozó adatokat, így munkájában az összlélekszám a nemzetiségi összegek révén eleve nem ellenőrizhető. (Hozzá kell tenni, hogy az Erdély statisztikája sem mentes elírásoktól, s míg szerzője egyes esetekben a Dictionarul nyilvánvaló alaki hibáit javítatlanul hagyja, máskor a vitatható nemzetiségi adatokon akkor is változtat, ha azok egyébként a községi vagy járási összegekbe hibátlanul beilleszthetők lennének.)

Feldolgozásunk során, ahol lehetett, a megfelelő sorok és oszlopok – azaz a községi és járási részadatok vagy összegek – egybevetésével igyekeztünk kijavítani az elírásokat és pontatlanságokat. A Dictionarul adatainak számszakilag hibátlan rekonstruálása azonban nekünk sem sikerült. Az egyértelműen beazonosítható tévedések esetében a hibás adatokat kiigazítottuk, máskor viszont el kellett tekintenünk a közbeavatkozástól. Az illető adat kérdéses voltát és a felmerült problémát minden alkalommal jelezzük, akár történt javítás, akár nem.

Az elmondottakból következően a községenkénti adatok alapján hibátlan területi összegzés nem nyerhető. Ezért a Dictionarul megyénkénti és járási eredményeit tekintettük mérvadónak, és ezekből kiindulva, a megfelelő községi adatok le-, illetve hozzászámításával jutottunk a mai közigazgatási beosztás szerinti összegekhez. Az átszámítást nemzetiségenként, az érintett megyék, járások és városok szerint a 18. táblázat részletezi.

18. táblázat
Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve nemzetiségenként az 1920. évi népszámlálás időpontjában

	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Ebből zsidó
<i>Maros megye</i>	386234	170221	166895	33390	15728	10627
Județul Alba de Jos	9355	5387	3840	8	120	56
– Plasa Ocna Mureșului	9355	5387	3840	8	120	56
Județul Cojocna	21751	12834	3900	4033	984	318
– Plasa Ormeniș	625	563	41	–	21	21
– Plasa Șărmaș	8378	5604	2081	23	670	251
– Plasa Teaca	12748	6667	1778	4010	293	46
Județul Murăș-Turda	213895	83414	114461	6295	9725	7131
Județul Odorhei	8701	984	6727	542	448	205
– Plasa Cristur	8058	984	6099	542	433	190
– Plasa Praid	643	–	628	–	15	15
Județul Turda-Arieș	35903	25394	8655	19	1835	1265
– Plasa Ludoșul de Murăș	35903	25394	8655	19	1835	1265
Județul Târnava-Mare	27313	11007	4077	11866	363	301
– Plasa Sighișoara	15752	7579	1824	6246	103	97
– Orașul Sighișoara	11561	3428	2253	5620	260	204
Județul Târnava-Mică	69316	31201	25235	10627	2253	1351
– Plasa Diciosânmartin	20984	7394	12043	739	808	520
– Plasa Ibasfalău	23927	8804	5038	9832	253	156
– Plasa Iernut	19696	13783	5283	–	630	185
– Orașul Diciosânmartin	4709	1220	2871	56	562	490
<i>Hargita megye</i>	231789	25299	202107	605	3778	2863
Județul Ciuc	127868	19105	106146	267	2350	1660
Județul Murăș-Turda	6056	4133	1382	34	507	420
Județul Odorheiu	97865	2061	94579	304	921	783

²⁶ Jakabffy Elemér: Erdély statisztikája. Lugos, Magyar Kisebbség, 1923. VII, 143 p.

	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Ebből zsidó
<i>Kovácsna megye</i>	146971	24795	120420	425	1331	836
Județul Odorheiu	9350	662	8673	–	15	15
Județul Trei Scaune	137621	24133	111747	425	1316	821

Romániában a háborút követően több mint egy évtizedig nem került sor hivatalos népszámlálásra, ezért a Dicționarul a vázolt hiányosságok ellenére ma is hasznosítható forrásnak fogadjuk el. Az adatok érvényességét illetően ugyan a kortárs magyar szakemberek többször is hangsúlyozták fenntartásaikat (Jakabffy Elemér már a számok pusztja átcsoportosításával a Dicționarul határos bírálatát nyújtotta, emellett kifogásait tételesen is kifejtette), kétségeik azonban elsősorban nem a közlés formai hiányosságaival, hanem a nemzetiségi felvétel hitelességével kapcsolatosak. (Igaz, e két mozzanat sok esetben összefüggésbe hozható egymással.) Ebben döntő szerepet játszik, hogy a háború utáni első román felvételek végrehajtói az etnikai összetételt a magyar statisztika gyakorlatától merőben eltérő kritérium, az úgynevezett „népi eredet” alapján vizsgálták, az így kihozott eredmények pedig kibékíthetetlen ellentétben voltak a megelőző magyar népszámlálások anyanyelvi adataival.

Az 1919. évi összeírás – amely a vallási tagolódást is felmérte – lehetőséget nyújt arra, hogy az adott felvétel rendszerén belül tegyünk kísérletet ezeknek az ellentmondásoknak a megvilágítására. Az 1919. évi felmérés felekezeti és nemzetiségi számait, az 1920. évi román népösszeírás és az 1910. évi magyar népszámlálás adataival párhuzamba állítva a székely törvényhatóságok, illetve Kis-Küküllő megye területén a 19. és 20. táblázat részletezi.

19. táblázat
A népesség felekezet szerint Csík, Háromszék, Maros-Torda, Udvarhely és Kis-Küküllő megyében
1910-ben és 1919-ben

Felekezet	Szám szerint		Százalék szerint	
	1910	1919	1910	1919
Csík				
Összesen	145720	151635	100,0	100,0
– Ortodox	188	57	0,1	0,0
– Görög katolikus	23724	25280	16,3	16,7
– Római katolikus	117351	123562	80,5	81,5
– Református	1689	771	1,2	0,5
– Evangélikus	263	156	0,2	0,1
– Unitárius	140	65	0,1	0,0
– Izraelita	2357	1622	1,6	1,1
– Egyéb	8	122	0,0	0,1
Háromszék				
Összesen	148080	150097	100,0	100,0
– Ortodox	28077	26439	19,0	17,6
– Görög katolikus	3052	1990	2,1	1,3
– Római katolikus	49654	51441	33,5	34,3
– Református	60030	63336	40,6	42,2
– Evangélikus	765	1959	0,5	1,3
– Unitárius	5228	4205	3,5	2,8
– Izraelita	1222	633	0,8	0,4
– Egyéb	52	94	0,0	0,1
Maros-Torda				
Összesen	219589	216816	100,0	100,0
– Ortodox	31266	35906	14,3	16,5
– Görög katolikus	49911	45526	22,7	21,0
– Római katolikus	30828	27707	14,0	12,8
– Református	85692	86865	39,0	40,1
– Evangélikus	6442	6259	2,9	2,9
– Unitárius	7894	7896	3,6	3,6
– Izraelita	7550	6225	3,5	2,9
– Egyéb	6	432	0,0	0,2

Felekezet	Szám szerint		Százalék szerint	
	1910	1919	1910	1919
Udvarhely				
Összesen	124173	125 555	100,0	100,0
– Ortodox	4020	3 893	3,3	3,1
– Görög katolikus	1508	918	1,2	0,7
– Római katolikus	45116	45 858	36,3	36,5
– Református	41632	42 187	33,5	33,6
– Evangélikus	2991	2 591	2,4	2,1
– Unitárius	27567	28 903	22,2	23,0
– Izraelita	1313	831	1,1	0,7
– Egyéb	26	374	0,0	0,3
Kis-Küküllő				
Összesen	116091	106122	100,0	100,0
– Ortodox	19438	21848	16,7	20,6
– Görög katolikus	41323	35865	35,6	33,8
– Római katolikus	6488	3639	5,6	3,4
– Református	21995	19294	19,0	18,2
– Evangélikus	20159	20149	17,4	19,0
– Unitárius	4916	4292	4,9	4,0
– Izraelita	1766	1015	1,5	1,0
– Egyéb	6	20	0,0	0,0

20. táblázat
A népesség anyanyelv, illetve nemzetiség szerint Csík, Háromszék, Maros-Torda, Udvarhely és Kis-Küküllő megyében 1910-ben, 1919-ben és 1920-ban

Anyanyelv/nemzetiség	Szám szerint			Százalék szerint		
	1910	1919	1920	1910	1919	1920
Csík						
Összesen	145720	151635	140199	100,0	100,0	100,0
– Román	18032	24453	28382	12,4	16,1	20,3
– Magyar	125888	124862	108978	86,4	82,3	77,7
– Német	1080	118	285	0,8	0,1	0,2
– Zsidó	.	1622	1861	.	1,1	1,3
– Egyéb	720	580	693	0,5	0,4	0,5
Háromszék						
Összesen	148080	150097	144905	100,0	100,0	100,0
– Román	22963	27658	28965	15,5	18,4	20,0
– Magyar	123518	120674	114168	83,4	80,4	78,8
– Német	617	813	429	0,4	0,6	0,3
– Zsidó	.	633	848	.	0,4	0,6
– Egyéb	982	319	495	0,7	0,2	0,3
Maros-Torda						
Összesen	219589	216816	219951	100,0	100,0	100,0
– Román	71909	78045	87547	32,7	36,0	39,8
– Magyar	134166	124071	115843	61,1	57,2	52,7
– Német	8312	6698	6329	3,8	3,1	2,9
– Zsidó	.	6225	7551	.	2,9	3,4
– Egyéb	5202	1777	2681	2,4	0,8	1,2
Udvarhely						
Összesen	124173	125555	119385	100,0	100,0	100,0
– Román	2840	3959	4675	2,3	3,1	3,9
– Magyar	118458	116743	111345	95,4	93,0	93,3
– Német	2202	3290	1957	1,8	2,6	1,6

Anyanyelv/nemzetiség	Szám szerint			Százalék szerint		
	1910	1919	1920	1910	1919	1920
– Zsidó	.	831	1025	.	0,7	0,9
– Egyéb	673	732	383	0,5	0,6	0,3
Kis-Küküllő						
Összesen	116091	106122	113566	100,0	100,0	100,0
– Román	55585	55010	57801	47,9	51,8	50,9
– Magyar	34902	26998	31392	30,0	25,4	27,6
– Német	20272	20155	20372	17,5	19,0	17,9
– Zsidó	.	1015	1785	.	1,0	1,6
– Egyéb	5332	2944	2216	4,6	2,8	2,0

A két táblázat oszlopaiból kitűnik, hogy amíg a román felvételek szerint a népesség etnikai összetétele feltűnően megváltozott, a vallási megoszlásban (kivált, ha a felekezeteket nemzetiségi jellegük szerint csoportosítjuk) lényegesebb arányteltetés nem következett be. A kisebb módosulások vélhetően tényleges népmozgalmi változásokat takarnak, így az anyanyelv és felekezet között az évtized elején rögzített összefüggések többé-kevésbé 1919-ben is változatlanok vehetők. Ebből a feltételezésből kiindulva az 1919. évi felekezeti adatok alapján következtetni tudunk a népesség anyanyelvi megoszlására, az ily módon becsült anyanyelvi összetétel és az összeírás által kimutatott etnikai struktúra eltéréseivel pedig a korabeli magyar és román nemzetiségstatisztika felfogásbeli különbségei számszerűsíthetők. Számításaink eredményét a 21. táblázat összegzi.

21. táblázat
Csík, Háromszék, Maros-Torda, Udvarhely és Kis-Küküllő megye népességének becsült anyanyelvi megoszlása főbb nemzetiségek szerint 1919-ben az 1910. évi anyanyelvi-felekezeti arányszámok és az 1919. évi összeírás felekezeti adatai alapján

Megye	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb
Csík	151635	19124	130892	815	804
Háromszék	150097	21467	126581	1011	1038
Maros-Torda	216816	72477	131533	7763	5043
Udvarhely	125555	2686	120297	1910	662
Kis-Küküllő	106122	52949	28322	20129	4722

A számítást a román, magyar, német és egyéb anyanyelvűeknek az egyes felekezeteken belül 1910-ben képviselt aránya alapján végeztük el oly módon, hogy az illető felekezet 1919. évi lélekszámából is ugyanezeket a százalékokat számítottuk az egyes nemzetiségekre. Az így feltételezett fiktív anyanyelvi értékeket azután a tényleges, „etnikai eredet” szerinti számokkal vetettük egybe. Az eredményt a 22. táblázat tartalmazza

22. táblázat
A főbb nemzetiségek becsült nyeresége vagy vesztesége (–) az 1919. évi összeírás etnikai eredet szerinti kimutatásában a feltételezett anyanyelvi értékekkel szemben Csík, Háromszék, Maros-Torda, Udvarhely és Kis-Küküllő megyében

Megye	Román	Magyar	Német	Zsidó	Egyéb
Csík	5329	–6030	–697	1622	–224
Háromszék	6191	–5907	–198	633	–719
Maros-Torda	5568	–7462	–1065	6225	–3266
Udvarhely	1273	–3554	1380	831	70
Kis-Küküllő	2061	–1324	26	1015	–1778

Mint látható, a magyar, a német és egyéb anyanyelvűek veszteségeit a román és zsidó nemzetiségűek nyeresége ellentételezi (Udvarhely megyében – a magyarok rovására – a németek is komoly nyereségre tettek szert.) A magyar anyanyelvűek veszteségének egyharmada számítható a zsidóságra, szűk kétharmada pedig – kb. 15 ezer lélek – a román nemzetiségűnek elkönyvelt görögkeleti és görög katolikus magyarokra jutott. A román nyereség részben ebből, részben pedig az egyéb (cigány) nyelvűek veszteségéből kerül ki.

Az 1919. évi összeírás nem rendes úton végrehajtott népszámlálás volt. Az adatokat az erdélyi Kormányzótanács földművelési ügyosztálya által kiküldött kérdőíveken a községi elöljáróságoknak kellett beszolgáltatniuk. A kérdőívek visszajuttatása elhúzódott és összesítésükre sok nehézség után csaknem egy év elteltével került sor. A világháborús időszak természetes és mechanikus népmozgásainak tényleges mérlege így közelítő biztonsággal csak az 1920. évi összeírás adatai alapján vonható meg.

Az évtized során a népesség száma a fenti törvényhatóságok majd mindegyikében jelentősen csökkent, csupán Maros-Torda megyében mutatkozott kisebb növekedés. A népesség tényleges fogyását a háborús évek születéskiesése, a megnövekedett halálozások, illetve a hatalomváltozást kísérő tömeges menekülések együttesen idézték elő. A természetes népmozgalmi tényezőkkel szemben – melyek alakulása többé-kevésbé mindegyik nemzetiség esetében hasonlóképpen érezte a hatását – a vándormozgások a nemzetiségi összetételt egyértelműen a magyarság hátrányára befolyásolták. A vándorlási egyenleg passzívuma – melyhez a természetes és a tényleges népszaporulat (vagy fogyás) különbözetéből a harctéren elesettek, a holtak nyilvántartott eltűntek és hadifoglyok leszámításával becslés révén jutottunk²⁷ – túlnyomó részben az elmenekült magyarok hiányából adódik. A magyarság tényleges vándorlási vesztesége az új államhatalom berendezkedését kísérő és a meneküléseket ellensúlyozó román beköltözések folytán még az így kapott értéknél is nagyobbak számítható. A román betelepülés különösen Maros-Torda megyében öltött jelentékeny méreteket, amint azt a megye negatív vándorlási egyenlegének elhanyagolhatóan alacsony értéke is jelzi.

Az összes népesség – s ezen belül a magyar és román nemzetiségűek – tényleges gyarapodásának vagy fogyásának összetevőit az öt érintett megyében a 22a. táblázat részletezi.

22a. táblázat
Az összes népesség, valamint a románok és magyarok tényleges gyarapodásának vagy fogyásának (–) forrásai
Csik, Háromszék, Maros-Torda, Udvarhely és Kis-Küküllő megye területén 1910 és 1920 között
(Ezer fő, becsült adatok)

A népszaporodás vagy fogyás (–) forrásai	Időszak	Összes népesség	Román	Magyar
Természetes szaporulat	1911–1918	17,2	1,2	14,7
Belső vándorlások egyenlege	1911–1918	–	–	–
Kivándorlás	1911–1915	–9,3	–4,7	–3,7
Háborús embervesztés	1914–1918	–28,7	–5,8	–21,4
Természetes szaporulat	1919–1920	13,4	4,0	8,4
Menekülések	1918–1920	–26,3	–	–26,3
Belső vándorlások többlete	1918–1920	18,1	10,1	8,1
Tényleges szaporodás vagy fogyás	1911–1920	–15,6	4,8	–20,2
A népszámlálási eredmények különbözete	1911–1920	–15,6	36,0	–55,3
Népszámlálási nyereség vagy veszteség	1920	–	31,2	–35,1

A táblázatban szereplő adatok – a népszámlálási eredmények különbözetének és az összes népesség természetes szaporulatának a kivételével – hozzávetőleges becslések. A két fő etnikum természetes szaporulatának kiszámításához 1911–1918 között a magyar statisztikai hivatal népmozgalmi közléseit vettük alapul. Az összes népesség 1919–1920. évi szaporodását a románok és magyarok között 1920. évi népességi arányuknak megfelelően osztottuk szét. A menekültek számának becslése oly módon történt, hogy az 1930. évi magyar népszámlálás születési hely szerinti kimutatásából azt a hányadot, amely a Romániához került részekben születettek számából az érintett törvényhatóságokra jut, az 1918. októbere és 1920. decembere közötti hivatalos menekültstatisztikára vetítettük. (Megjegyzendő, hogy ha az összes menekültre a jelenkori Erdély területén 1910-ben összeírt magyar anyanyelvűek vonatkozó hányadát vennénk, akkor ez a szám csaknem a duplájára, 50 ezerre emelkedne.) Az 1911–1915 közötti kivándorlási veszteség – a ki- és visszavándorlások különbözete – a statisztikai szolgálat nyilvántartása szerint 13119 fő, mi azonban a visszatérők számát a hivatalosan kimutatottnál többnek vettük, így jött ki a táblázatban szereplő 9,3 ezres érték. 1911–1918 között belső vándorlási többlettel nem számoltunk, az 1918 végétől Regátból érkezettek közé ugyanakkor magyar anyanyelvűeket (a háborús helyzet miatt Óromániából visszatelepült székelyeket) is soroltunk. Utóbbiak itt szereplő száma természetesen csak elméleti, az 1918 előtti belső vándormozgalmak esetleges többletétől (vagy inkább valószínűsíthető hiányától), illetőleg a menekülések tényleges méretétől függően változó érték. (A táblázatban elhelyezett szám a székely megyék romániai kivándorlásának 1905–1915 közötti veszteségével azonos. Emlékeztetünk ugyanakkor arra, hogy 1880–1890 között a Kárpátokon túli székely kivándorlás negatív szaldója legalább 15 ezer főre tehető, amin a következő évtizedben észlelt gyenge visszazivárgás alig enyhített. A magyar államhonos külföldiek száma Óromániában 1912-ben összesen 69,2 ezer volt, sokan közülük minden bizonnyal Székelyföldről származtak el.)

Az előbbiekből következően a fenti táblázat utolsó számsora is – a minuciózus részadatok ellenére – csak nagyságrendeket valószínűsítő becslés. Feltevésünk szerint a jelzett megyékben a magyarság két népszámlálás közti veszteségeinek csaknem kétharmadát az 1920. évi nemzetiségi számbavétel során alkalmazott módszerek eredményezték. A vonatkozó rendelet értelmében például a – többségükben magyar nyelvű és érzelmű – izraelita felekezetűek csak zsidó nemzetiségüként jelentkezhetek. Az adatok községenkénti áttanulmányozása során, az 1920. évi számokat és a korábbi népszámlálási eredményeket összehasonlítva az is megfigyelhető, hogy az összeírás végrehajtói a román nemzeti egyházakhoz való kötődést többnyire a nemzetiségi hovatartozás kritériumának fogták fel. Más esetekben viszont vallási hovatartozástól függetlenül a leszámazást tekintették a (román) nemzetiség alapvető ismérvének. Erre abból következtethetünk, hogy helyenként a románként összeírtak száma jóval nagyobb, mint ahány ortodox és/vagy görög katolikus felekezetűt találni ugyanott a megelőző vagy a későbbi népszámlálások során. Mint látható, a „népi leszámazás” erőltetett kimutatása még az 1919. évinél is szélsőségesebb eredményhez vezetett: a vizsgált területen „visszarománosított” magyarok száma a korábbi 15 ezerről ekkor 25–28 ezerre nőtt: közülük 10 ezret Csík megyében, 5 ezret Háromszék megyében, 1,5 ezret Udvarhely megyében, 9 ezret pedig Maros-Torda megyében írtak össze. A felekezeti hovatartozáson alapuló szám túlhajszoltságát mutatja, hogy a székely megyékben a magyar anyanyelvűek közt 1910-ben alig 23 ezer román vallásút

²⁷ Források: Mike Gyula: A Magyarbirodalom és a mai Magyarország vérvesztése a világháborúban. = Magyar Statisztikai Szemle. V (1927). 7. sz. 627. p., Winkler, Wilhelm: Die Totenverluste der öst. ung. Monarchia nach Nationalitäten. Wien, Verlag Seidl und Sohn, 1919. 31–34. p.

írtak össze, akiknek ráadásul több mint háromnegyede csak magyarul beszélt. 1920-ban nem csupán őket vették kivétel nélkül mind románnak, de Csíkban még a római katolikusok között is 5 ezer lelket román nemzetiségűnek könyveltek el.

Nem csodálható tehát, hogy a magyarok számára az 1920. évi román kimutatás szerint a tíz évvel korábbihoz képest szembetűnően – mindhárom mai megyében egyaránt öt és fél százalékponttal – csökkent. Csaknem hasonló arányban – 4,8–5,4 százalékponttal – nőtt viszont a románság számereje. Ez a növekedés azonban részben csak látszólagos, amit közvetve maga a román statisztika is bizonyít, hiszen az előrevetített számarányokat a következő népszámlálás már nem igazolta maradéktalanul.

1930

1927 áprilisában a román Belügyminisztérium kísérletet tett a lakosság számának általános ellenőrzésére. Végrehajtói a nemzetiségi hovatartozás kimutatásakor ezúttal is a „népi leszármazás” homályos, erősen aktuálpolitikai töltetű és fajbiológiai színezetű fogalmával operáltak. E művelet során a nemzetiséget sok esetben, a lakosok tényleges bevallását figyelmen kívül hagyva, névelemzéssel vagy pedig felekezeti kötődésük alapján állapították meg. A statisztikai hivatal elhatárolódása következtében eleve kudarcra ítélt, sebtében végrehajtott regisztráció részletes eredményeit nem hozták nyilvánosságra.

Az I. világháború után az első valódi, tudományos alapokon végrehajtott és hitelt érdemlő népszámlást 1930. december 29-i eszmei időponttal tartották Romániában. A korszakos jelentőségű felvételt az anyanyelvi, nemzetiségi, felekezeti hovatartozás vizsgálatára egyaránt kiterjedt. Eredményeit tíz kötetből álló gazdag adattár tartalmazza, melyek közül az állandó népesség megoszlását községenként az említett ismérvek szerint a második kötet részletezi.²⁸

Időközben területi átszervezés is lezajlott Romániában. Az új beosztást a közigazgatás egységesítéséről 1925 júniusában hozott törvény alapján a 2465. sz. királyi rendelet szabályozta. A népszámlálás lélekszámadatait immár az új megyei határoknak megfelelően a mai közigazgatási beosztással egybevetve a 23. táblázat tekinti át.

23. táblázat
Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1930. évi népszámlálás időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácsna	Hargita	Maros
Megye	(.)	828478	(.)	100,0	152563	250194	425721
Județul Alba	212749	727	0,3	0,1	–	–	727
Județul Brașov	168125	10874	6,5	1,3	10874	–	–
Județul Ciuc	145806	131226	90,0	15,8	–	131226	–
Județul Trei-Scaune	136122	132101	97,0	16,0	132101	–	–
Județul Târnava-Mică	149482	71462	47,8	8,6	–	–	71462
Județul Cluj	334991	12615	3,8	1,5	–	–	12615
Județul Mureș	289546	272551	94,1	32,9	–	19675	252876
Județul Târnava-Mare	147994	35186	23,8	4,3	–	–	35186
Județul Turda	183282	32999	18,0	4,0	–	–	32999
Județul Odorhei	130282	128737	98,8	15,5	9588	99293	19856

A helyi közigazgatás átszervezése részben a nem román népesség arányának csökkentését célozta azokban a megyékben, ahol az „idegen elemek” aránya a berendezkedő román állam számára kellemetlenül magas volt. Így Maros megye Kolozs megyétől román és német többségű (tekei, mezőörményesi), Torda-Aranyos megyétől román többségű (marosludasi), Csík megyétől pedig ugyancsak javarészt románok lakta járással és járásrészekkel (tölgyesi, gyergyói), valamint Kis-Küküllő megyétől még további öt településsel gyarapodott. Ezzel egyidejűleg a nyárádszeredai járástól kilenc magyar község az egyébként is megingathatatlan magyar többségű Udvarhely megyéhez került. Az államalkotó nemzet abszolút többségét Kis-Küküllő megyében szintén néhány románlakta vidék (legnagyobb részét Alsó-Fehér megyétől a balászfalvi járás) odacsatolása szilárdította meg.

A jelzett változások következtében a korabeli Maros megye egyes részei a mai Maros és Hargita megyék területén kívül esnek, a fennmaradó részein összeírt népesség viszont csaknem egyharmadát alkotja a három mai megye együttes lélekszámának. Hasonlóképpen Kis-Küküllő megye lakosainak most csak kevesebb mint a fele jutott a mai Maros megye területére, az érintett területek összes népességén belüli arányuk azonban alig csökkent.

A közigazgatási változások az etnikailag akkor még amúgy is kikezdehetlen Csík, Udvarhely és Háromszék megyék esetében már inkább a magyarság statisztikai pozícióit erősítették. Különösen Háromszék megyében, melytől Brassó megyéhez csatolták a vegyes lakosságú, illetőleg román többségű Bodolát, Keresztvárt és Bodzavámot – ezek a mai Kovácsna megye határain is kívül esnek –, valamint Márkost. (Ez a négy helység annak idején Felső-Fehér megyétől került Háromszékhez.) Ugyancsak nemzetiségi kikerekítést eredményezett, hogy a román lakosságú Dobolló, Bodzaforduló, Szitabodza és a Zágomból kivált Zágombárkány szintén Brassó megyének jutott. Hasonlóképpen Homoródbene és Homoróddaróc (egyikük sem székely település) Udvarhelytől Nagy-Küküllő megyéhez került át. Habár a székelynek mondott törvényhatóságok területe jelentősen módosult, a három mai megye összlakosságának négyötöde, akárcsak az elmúlt fél évszázad során, 1930-ban is Maros, Csík, Udvarhely és Háromszék megyék határain belül található.

²⁸ Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Publicat de Sabin Manuilă. Vol. 2. Neam, limba maternă, religie. București, Institutul Central de Statistică, 1938. CLX, 780 p., 4 t.

24. táblázat
Tényleges népszaporodás vagy fogyás (-) nemzetiség szerint Csík, Háromszék, Maros, Udvarhely
és Kis-Küküllő megyében 1920–1930 között*

A népesség száma	1920	1930	Tényleges népszaporodás vagy fogyás (-)	
			Szám szerint	Ezer főre éves átlagban
Csík				
Összesen	131296	145806	14510	10,5
– Román	22418	20976	-1442	-6,6
– Magyar	106640	120627	13987	12,3
– Német	212	439	227	69,8
– Zsidó	1446	2383	937	48,9
– Egyéb	580	1381	801	81,7
Háromszék				
Összesen	134200	136122	1922	1,4
– Román	19697	21759	2062	9,9
– Magyar	112787	109381	-3406	-3,1
– Német	394	781	387	65,9
– Zsidó	828	714	-114	-14,8
– Egyéb	494	3487	2993	150,4
Maros				
Összesen	262334	289546	27212	9,9
– Román	124105	132719	8614	6,7
– Magyar	114882	123317	8435	7,1
– Német	11892	11283	-609	-5,3
– Zsidó	8296	9959	1663	18,2
– Egyéb	3159	12268	9109	118,1
Udvarhely				
Összesen	127347	130282	2935	2,3
– Román	4648	6382	1734	31,4
– Magyar	120565	119385	-1180	-1,0
– Német	330	464	134	33,8
– Zsidó	1290	1289	-1	-0,1
– Egyéb	514	2762	2248	137,2
Kis-Küküllő				
Összesen	134635	149482	14847	10,5
– Román	73153	80604	7451	9,7
– Magyar	34013	35306	1293	3,7
– Német	22556	24011	1455	6,2
– Zsidó	2041	1631	-410	-22,3
– Egyéb	2872	7930	5058	93,6

* Az 1930. évi közigazgatási beosztás szerint.

A két évtizeddel korábbi átlagértékekhez képest az élveszületések indexe Maros és Udvarhely megyében csökkent a legnagyobb (6, illetve 5,4 ezrelékpont) és Kis-Küküllő megyében a legkisebb mértékben (2,2 ezrelékponttal). Csík és Háromszék megyében 4–4,1 ezrelékponttal lett kevesebb. A halandóság mérséklődésének üteme mindenütt meghaladta a születésgyakoriság csökkenését. A két érték közötti eltérés Maros és Udvarhely megyében volt a legkisebb, és Kis-Küküllő megyében a legnagyobb (az előbbi két megyében a halálozási arányszám 6,9, illetve 6,1 ezrelékponttal, ez utóbbiban 4,8 ezrelékponttal esett vissza). A halandósági ráta csökkenése Háromszék és Csík megyében 5,2–5,4 ezrelékpontot ért el. A természetes reprodukció ennél fogva a térségben mindenhol növekedett, a legnagyobb arányban Kis-Küküllő megyében, amely természetes szaporulatának 13,4 ezrelékes értékével az első helyre, Csík megyével egy sorba került.

A tényleges népszaporodás ütemét tekintve szintén ez a két törvényhatóság áll az első helyen (évi átlagban 10,5 ezrelékkal), majd nem sokkal utánuk Maros megye következik (9,9 ezrelék). Háromszék és Udvarhely megyék népessége alig gyarapodott, amit – a népszámlálás valószínű felvételi hiányosságai mellett²⁹ – szám szerint is tekintélyes (12,1 ezer, illetve 9,4 ezer főnyi) vándorlási veszteségük magyaráz. Akármiként is van, ez nyilvánvalóan főként a magyarság vesztesége volt. Javarást ennek tudható be, hogy a mai Kovászna megye területén a magyar nemzetiségűek számára egy évtized lepergése alatt újabb 5,2 százalékponttal csökkent, a

²⁹ Erre Benisch Artúr utal: Jelentés a Székelyföldről – 1941. = Új Írás (1990). 2. sz. 15. p.

románoké ellenben 3 százalékponttal növekedett. De közrejátszik a cigány nemzetiségűek nagy számban való megjelenése is, akiket az 1920. évi összeírás alkalmával még többnyire a magyar nemzetiségűek rovatában találunk.

A magyarság szempontjából jóval kedvezőbb az a kép, amely az anyanyelvi kimutatásban rajzolódik ki. E szerint a magyarok számaránya némileg erősödött 1920-hoz képest, a románoké pedig kis mértékben gyengült. Ugyanezt tapasztalni Hargita és Maros megye területén is, azzal a különbséggel, hogy itt a románok számaránya – népmozgalmuk valószínűleg kedvezőbb alakulása ellenére – nem csak az anyanyelvi, de a nemzetiségi rovatban is alacsonyabb, mint tíz évvel korábban volt. Ez a tény azonban nem annyira az 1930. évi népszámlálás tárgyilagosságát dicséri – korabeli magyar bírálatokból ismert, hogy a nemzetiségi felvétel ez alkalommal sem volt mentes a „származásra való beidegzettségtől” –, hanem sokkal inkább az előző felvétel túlkapasáira utal.

1941

A következő román népszámlálásra 1941. április 6-án – az 1930. évi népszámlálási törvényben előírt időponthoz képest négy hónapos késéssel – került sor. Az ország ekkorra már elveszítette két évtizeddel korábban szerzett területeinek java részét; ennek során az 1940. augusztus 30-i bécsi döntés értelmében Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz.

A Romániában lezajlott népszámlálással közel egy időben Magyarország megnagyobbodott országterületén szintén népszámlálást hajtottak végre. Mivel az 1940 őszen visszakerült észak-erdélyi részeket a katonai adminisztrációt csak december elejére váltotta fel a polgári közigazgatás, s annak berendezkedése az év végére éppen csak hogy befejeződött, az adatgyűjtés helyi megszervezésének biztosítása arra kényszerítette az illetékeseket, hogy a népszámlálás időpontját az eredetileg tervezett 1940. december 31-ről egy hónappal későbbre, 1941. január 31-re tegyék át. A bécsi döntés délkeleti határvonala a három mai megye területén fut végig, így 1941. évi számaikban két különböző időpont adatai összegeződnek. A több mint két hónapos időeltérés folytán a határvonaltól délre eső területek természetes népmozgalma, illetve az érintett területeken ez idő alatt is zajló kölcsönös menekülések, ezen felül pedig jelentős részben az etnikai felvétel szempontjainak különbségei miatt az adatok állaga nem egységes.

Az 1941. évi román népszámlálást az 1930. évihez hasonló alapossággal tervezték meg, eredményei azonban a háborús viszonyok következtében nagyjából feldolgozatlanok maradtak. E számbavételből csak a népesség „etnikai eredetére” vonatkozó főbb községszintű adatok láttak napvilágot.³⁰

Az 1941. évi magyar népszámlálás végrehajtása során az országterület átmeneti megnagyobbodása következtében kiemelt jelentőséget kapott a népesség etnikai jellemzőinek számbavétele. Ennek keretében – jelesebb statisztikusaink egy részének tartózkodása ellenére – egyes külföldi példák, nem utolsósorban az utódállamok hasonló gyakorlatának figyelembevételével, Teleki Pál miniszterelnöki döntése eredményeként a nemzetiség közvetlen kérdésére is sor került. (Módosult továbbá a magyar statisztika – egyébként joggal vitatható – álláspontja a jiddis és héber nyelv felvételét illetően is, melyek bejegyzése az adatfelvételi űrlapon most lehetővé vált.) A népesség vallás szerinti részletezése az eszmei időpontnak megfelelő anyakönyvi bejegyzés szerinti bevalláson alapult. Kivételt csupán azok az esetek jelentettek, amelyekben az áttérés szabályszerűen megtörtént, de az anyakönyvi bejegyzés elmaradt; ilyenkor az anyakönyvtől eltérő tényleges állapotot kellett figyelembe venni. (Ennek különösen Észak-Erdélyben volt nagy jelentősége az új hatalomváltás utáni tömeges át- és visszatérések miatt.) A népszámlálás főbb demográfiai, közöttük anyanyelvi, nemzetiségi és felekezeti eredményeit községenként bemutató kéziratos háború befejezése után két évvel jelent meg.³¹ A kötetet röviddel megjelenése után „bizalmas” anyagnak minősítették és visszavonták. Az elmaradt közlemények pótlására 1975–1985 között – igaz, csak az ország mai területére vonatkozóan – végül is hét kötetben került sor. Az országhatárokon kívül eső községekről és városokról szolgáló használatra egy külön kötet jelent meg, amely lényegében az 1947-es publikáció demográfiai táblaanyagát ismétli meg, de azokon kívül – a meglévő táblák alapján – a községenkénti nyelvismereti adatokat is tartalmazza. Ma már ez a kiadvány is hozzáférhető.³²

25. táblázat

Kovászna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1941. évi népszámlálások időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovászna	Hargita	Maros
Megye	(.)	912618	(.)	100,0	168761	276381	467476
Csík megye	172246	156557	90,9	17,2	–	156557	–
Háromszék megye	142401	142046	99,8	15,6	142046	–	–
Maros-Torda megye	301093	283983	94,3	31,1	–	9094	274889
Udvarhely megye	117657	114897	97,7	12,6	7530	104419	2948
Județul Alba	224355	765	0,3	0,1	–	–	765
Județul Brașov	210887	19185	9,1	2,1	19185	–	–
Județul Târnava-Mică	163370	76168	46,6	8,3	–	–	76168
Județul Cluj-Turda	323479	75058	23,2	8,2	–	–	75058
Județul Târnava-Mare	164646	43959	26,7	4,8	–	6311	37648

³⁰ Recensământul general al României din 1941 6 aprilie. Date sumare provizorii. București, Institutul Central de Statistică, 1944. XXIV, 300 p.

³¹ Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. Szerk. és kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, Stephaneum, 1947. IV, 21, 697 p.

³² Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községenként. (Országhatárokon kívüli terület.) Utánn. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1990. 426 p.

A mai Kovászna megye – a ma Bacău megyéhez tartozó egykori határállomás, Sósmező kivételével – a korabeli Háromszék megye területét lényegében teljes egészében magában foglalja. Háromszéktől a Romániában maradt Brassó megyéhez került – a már korábban elcsatolt déli szegélyt kikanyarító havasalji részekkel együtt – Árapatak (és a különvált Hete), Erősd és Hidvég (Nyáraspatakkal), Aldoboly, illetve Vámhidpuszta és Farkasvágó (utóbbi kettő ma is Brassó megyéhez tartozik), valamint a Kőkösből kivált Kőkösbácstelek. A volt Udvarhely megyéből tizenegy olyan község maradt a Romániának ítélt területeken – Nagy-Küküllő megye részeként – melyek ma Hargita és Maros megye határain belül találhatóak: Alsóboldogfalva, Petek, Székelyandrásfalva, Székelyderzs, Székelymuzsna, Székelyszenterzsébet, Újlak és Újszékely, továbbá Magyarfelek, Magyarzsákok és Szederjes. A II. bécsi döntés következtében a Torda-Aranyostól egykor Maros megyéhez csatolt községek a határtól délre kerültek. A határvonal mezősségi beszögellése folytán ugyanakkor Maros-Torda megyében maradtak a valamikori Kolozs megye korábban idekerült kisebb részei, ezen felül az új törvényhatóság hét Kis-Küküllő megyei településsel gyarapodott (Balavásár, Kis- és Nagykend, Kóród, Kis- és Nagyteremi, Teremiújfalú). A valamikori Maros-Torda megye csaknem teljes területével visszakerült Magyarországhoz; csupán Mezőpagocsa, Nagyölyves és Székelyurality, illetve a ludasi járásban lévő Kerelőszőpatakba 1930-ban beolvadt Székelyszőpatak, valamint a határ által kettévágott Mezőbánd, Mezőmadaras és Mezősámsond néhány községrésze jutott Romániának. Mivel Udvarhely és Háromszék megyékből az időleges országhatár tekintélyes részt kihalított, a négy székely törvényhatóság területén a három mai megye 1941. évi lakosságának csak valamivel több mint háromnegyede található.

1931 és 1939 között az előző évtizedhez viszonyítva a születésgyakoriság Csík és Háromszék megyében csökkent a legnagyobb arányban (6–7 ezrelékponttal), míg Maros, Udvarhely és Kis-Küküllő megyében az élveszületések aránya csupán 2,8–3,3 ezrelékponttal lett kisebb. Bár Háromszékben és Csíkban a halandóság is jelentékeny mértékben visszaesett (mintegy 4 ezrelékponttal), az említett öt törvényhatóságon belül a természetes szaporulat rangsorában most már Kis-Küküllő áll az első helyen – Csík megyét megelőzve –, Háromszék pedig Udvarhely mögött az utolsó helyre került. A hivatalos népmozgalmi kimutatások szerint a román nemzetiségűek természetes szaporulata a térségben mindenütt jelentősen felülmúlta a magyarokét; reprodukciójuk átlagértéke Csíkban és Háromszéken több mint kétszerese, Udvarhely és Kis-Küküllő megyében 1,6-szerese, Maros megyében pedig csaknem 1,4-szerese volt a magyarságénak. (XXXVI. melléklet.)

A 26–28. táblázatok azt mutatják, hogy az 1941. évi magyar népszámlálás a vázolt népmozgalmi tendenciákkal szöges ellentétben a négy székelyföldi megyében – mint Észak-Erdélyben általában – a Trianon előtti nemzetiségi-nyelvviszonyokat reprodukálta. Az 1941. évi magyar és a megelőző román felvétel etnikai-felekezeti adatai első ránézésre szinte összevethetetlenek. Az etnikai arányok gyökeres módosulásában az új államhatalmi viszonyok, a megváltozott politikai légkör, a magyar és a román nemzetiségi statisztika szemléletmódjának különbözőségei, valamint a határváltozások által kiváltott kölcsönös népmozgások egyaránt közrejátszottak.

A Külföldieket Ellenőrző Központi Hatóság összeírása szerint 1938. január 1. és 1944. február 26. között 190132-en menekültek Romániából a magyar közigazgatás alatt álló területekre; kb. 100 ezren 1941 februárjáig jutottak át. Az Észak-Erdélyben megtelepedettek száma a bécsi döntést követő három és fél év alatt 105894 volt, közülük 8170-en Háromszék megyében, 5429-en Csík megyében, 6955-en Udvarhely megyében, 9076-an Marosvásárhelyen, 9520-an Maros-Torda megye egyéb településein lettek menedéket.³³ A magyarok számát ezen felül a trianoni országterületről átköltözöttek is növelték (köztük sok, az első világháborút követően elüldözött erdélyi magyar is visszatért egykori szülőföldjére).

„Ellentételezésül” románok tömegei kényszerültek elhagyni Erdély északi felét. Számuk az észak-erdélyi menekültek ügyeivel foglalkozó román kormánybiztosság – korántsem teljes – kimutatása szerint 1940. szeptembere és 1942. novembere között 193093 volt (akik közül 1941 februárjáig ugyancsak kb. 100 ezren távoztak korábbi otthonukból). 4691 román Csík megyéből, 5762 Háromszék megyéből, 1958 Udvarhely megyéből, 18581 pedig Maros megyéből menekült el.³⁴

A magyarság számának és arányának meglepően nagy növekedését az impériumváltás okozta tömeges népességcsere mellett – és az 1930. évi népszámlálás feltételezett hiányosságain túl – a vegyes nemzetiségű községekben élő, két nyelv, két nép között ingadozó rétegek magyarsághoz való visszatérése magyarázza. Ez a fordulat a vallásváltásokban is kifejeződik. A két világháború között Székelyföldön a román állam – az ország belsejében lévő színmagyar tömb megbontása érdekében – erőteljes áttérési politikát folytatott, illetve mindent elkövetett az elmagyarosodott görögkeleti és görög katolikus lakosság nemzeti öntudatának felébresztéséért. A román hatóságok erőszakos „térítési dühe” az újabb hatalomváltás után a visszajára fordult. Erről egy korabeli székelyföldi „terepbejárás” tapasztalatairól készült beszámoló a következőket írja: „A szeptemberi impériumváltás után a Székelyföldön épült román kártyavárak egyszerre összeomlottak. A román impérium alatt áttértek azonnal visszatértek régi vallásukra. Utánuk jöttek a vegyes házasságban élők, ahol most a magyar fél kerekedett felül, és élettársát gyermekeivel együtt áthozta a most már előnyösebb magyar vallásra. Teljesen önként tért át sok olyan régi görög-katolikus és görögkeleti vallású, aki nemcsak nyelvben, hanem érzésben is magyar volt, és úgy érezte, hogy a román nemzeti egyházhoz tartozás magyarságával nehezen egyeztethető össze. Végül azonban nemcsak ezek, hanem szinte valamennyi, a Székelyföldön magyartöbbségű helyeken élő és családjá körében is magyarul beszélő áttért.” A megfigyelő szerint ugyanakkor az áttérés nem mindenütt volt spontán: „...fokozták az áttérési készséget az ügyesen terjesztett hírek, amelyek szerint a görögkeleti és görög-katolikus lakosságot kitelepítik Magyarországról. A hatóságok ebben a kérdésben hivatalosan nem foglaltak állást, de jóindulatúan támogatták a mozgalmat, itt-ott részük volt a hírek terjesztésében is. [...] A lakosság közhangulata itt-ott már pressio jellegét mutatta.” (A feljegyzés ezen kívül a templomrombolásokról és a román kisebbség helyzetéről is tárgyilagosan beszámol, továbbá jelzi, hogy az új hívekért való vetélkedés következtében az elnyomás idején példás felekezeti egyetértés sok helyen felbomlott.) Az áttérési és visszatérési mozgalom egyedül a törzsökös román anyanyelvű lakosságot nem érintette.³⁵

³³ A romániai menekültek főbb adatai az 1944. februári összeírás szerint. = Magyar Statisztikai Szemle. XXIII (1944) 9/12. sz. 398–399., 410. p.

³⁴ Az adatokat a román belügyminisztérium levéltári dokumentumai és korabeli sajtóforrások alapján közli: Teroarea Horthysto-faşcista în Nord-vestul României septembrie 1940 – octombrie 1944. Coord. Mihai Fătu, Mircea Muşat. Bucureşti, Editura Politică, 1985. 142–143. p.

³⁵ Benisch Artúr: i.m. 16–17. p.

26. táblázat
A népesség anyanyelv szerint Csík, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely megyében
1910-ben, 1930 és 1941-ben^a

Anyanyelv	Szám szerint			Százalék szerint		
	1910 ^b	1930	1941	1910 ^b	1930	1941
Csík						
Összesen	145720	157167	172246	100,0	100,0	100,0
– Román	18032	25871	21029	12,4	16,5	12,2
– Magyar	125888	128412	150143	86,4	81,7	87,2
– Német	1080	570	318	0,7	0,4	0,2
– Jiddis	.	1792	266	.	1,1	0,1
– Cigány	.	180	321	.	0,1	0,2
– Egyéb	720	342	169	0,5	0,2	0,1
Háromszék						
Összesen	130965	130539	142401	100,0	100,0	100,0
– Román	9163	13033	5972	7,0	10,0	4,2
– Magyar	120318	116304	135195	91,9	89,1	94,9
– Német	550	609	552	0,4	0,5	0,4
– Jiddis	.	170	15	.	0,1	0,0
– Cigány	.	25	523	.	0,0	0,4
– Egyéb	934	398	144	0,7	0,3	0,1
Maros-Torda						
Összesen	253222	275514	301093	100,0	100,0	100,0
– Román	88117	107865	95148	34,8	39,2	31,6
– Magyar	144740	143695	186422	57,2	52,2	61,9
– Német	14296	11388	10898	5,6	4,1	3,6
– Jiddis	.	6118	1650	.	2,2	0,6
– Cigány	.	5659	6644	.	2,0	2,2
– Egyéb	6069	789	331	2,4	0,3	0,1
Udvarhely						
Összesen	107375	104870	117657	100,0	100,0	100,0
– Román	1381	3033	761	1,3	2,9	0,7
– Magyar	104686	100226	115577	97,5	95,6	98,2
– Német	1080	1023	960	1,0	1,0	0,8
– Jiddis	.	379	47	.	0,3	0,1
– Cigány	.	131	275	.	0,1	0,2
– Egyéb	228	78	37	0,2	0,1	0,0

^a Az 1941. évi közigazgatási határok között.

^b A jiddis anyanyelvűek a német, a cigány anyanyelvűek az egyéb rovatban szerepelnek.

27. táblázat
A népesség nemzetiség szerint a Csík, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely megyében
1930 és 1941-ben^a

Nemzetiség	Szám szerint		Százalék szerint	
	1930	1941	1930	1941
Csík				
Összesen	157167	172246	100,0	100,0
– Román	28303	19663	18,0	11,4
– Magyar	123938	150932	78,9	87,6
– Német	533	287	0,3	0,2
– Zsidó	2812	389	1,8	0,2
– Cigány	1052	839	0,7	0,5
– Egyéb	529	136	0,3	0,1

Nemzetiség	Szám szerint		Százalék szerint	
	1930	1941	1930	1941
Háromszék				
Összesen	130539	142401	100,0	100,0
– Román	17593	5411	13,5	3,8
– Magyar	108426	133744	83,1	93,9
– Német	760	448	0,6	0,3
– Zsidó	707	108	0,5	0,1
– Cigány	2500	2561	1,9	1,8
– Egyéb	553	129	0,4	0,1
Maros-Torda				
Összesen	275514	301093	100,0	100,0
– Román	109284	94766	39,7	31,4
– Magyar	133126	185128	48,3	61,5
– Német	11195	10780	4,1	3,6
– Zsidó	9778	2382	3,5	0,8
– Cigány	11253	7735	4,1	2,6
– Egyéb	878	302	0,3	0,1
Udvarhely				
Összesen	104870	117657	100,0	100,0
– Román	4364	759	4,2	0,7
– Magyar	96684	114544	92,2	97,3
– Német	1094	955	1,0	0,8
– Zsidó	951	133	0,9	0,1
– Cigány	1652	1234	1,6	1,1
– Egyéb	125	32	0,1	0,0

^a Az 1941. évi közigazgatási határok között.

28. táblázat
A népesség felekezet szerint a Csík, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely megyében
1910-ben, 1930 és 1941-ben^a

Felekezet	Szám szerint			Százalék szerint		
	1910	1930	1941	1910	1930	1941
Csík						
Összesen	145720	157167	172246	100,0	100,0	100,0
– Ortodox	188	2167	415	0,1	1,4	0,2
– Görög katolikus	23724	27177	23819	16,3	17,3	13,8
– Római katolikus	117351	121764	141064	80,5	77,5	81,9
– Református	1689	2140	3657	1,2	1,3	2,1
– Evangélikus	263	284	463	0,2	0,2	0,3
– Unitárius	140	91	434	0,1	0,1	0,3
– Izraelita	2357	2974	2082	1,6	1,9	1,2
– Egyéb	8	570	312	0,0	0,3	0,2
Háromszék						
Összesen	130965	130539	142401	100,0	100,0	100,0
– Ortodox	13898	15435	5901	10,6	11,8	4,1
– Görög katolikus	3045	3111	739	2,3	2,4	0,5
– Római katolikus	49109	48934	61954	37,5	37,5	43,5
– Református	57828	55274	65205	44,2	42,4	45,8
– Evangélikus	649	1080	1179	0,5	0,8	0,8
– Unitárius	5203	5381	6221	4,0	4,1	4,5
– Izraelita	1181	942	793	0,9	0,7	0,5
– Egyéb	52	382	409	0,0	0,3	0,3

Felekezet	Szám szerint			Százalék szerint		
	1910	1930	1941	1910	1930	1941
Maros-Torda						
Összesen	253222	275514	301093	100,0	100,0	100,0
– Ortodox	32022	39836	35044	12,6	14,5	11,7
– Görög katolikus	65907	71720	69384	26,0	26,0	23,0
– Római katolikus	34315	34599	47522	13,6	12,6	15,8
– Református	91637	97241	115326	36,2	35,3	38,3
– Evangélikus	12358	11297	11555	4,9	4,1	3,8
– Unitárius	8834	8909	10506	3,5	3,2	3,5
– Izraelita	8141	10292	10430	3,2	3,7	3,5
– Egyéb	8	1620	1326	0,0	0,6	0,4
Udvarhely						
Összesen	107375	104870	117657	100,0	100,0	100,0
– Ortodox	1991	2893	975	1,9	2,8	0,8
– Görög katolikus	1403	1314	422	1,3	1,2	0,4
– Római katolikus	42138	41609	49240	39,2	39,7	41,8
– Református	34912	32961	37704	32,5	31,4	32,0
– Evangélikus	1874	1619	1822	1,8	1,5	1,6
– Unitárius	23868	22725	26132	22,2	21,7	22,2
– Izraelita	1165	1060	823	1,1	1,0	0,7
– Egyéb	24	689	539	0,0	0,7	0,5

^a Az 1941. évi közigazgatási határok között.

A vázolt tényezők együttese számszerűen a tényleges és a természetes szaporulat különbözetében ragadható meg. Ezt nemzetiségenként – a természetes szaporulat becslött értékei alapján – a 29. táblázat harmadik oszlopa tartalmazza. Az itt szereplő értékek részben az előző népszámlálástól eltérő bevallásokat, azaz a magyaroknál reaszimilációs nyereséget, a többi nemzetiségnél pedig hasonló veszteséget takarnak, részben pedig a vándor mozgalmak – illetőleg a magyarok és románok esetében a kölcsönös népességcsere – aktívumát vagy passzívumát fedik. Ez utóbbi nagysága pontosan nem ismeretes, azonban a menekültstatisztika törvényhatóságoké bontásából bizonyos mértékig következtetni lehet rá. A kimutatásban szereplő menekültek felével számolva – s egyúttal az 1930. évi román népszámlálás feltehető adathiányosságait, illetve a népmozgalmi statisztika valószínű torzításait is figyelembe véve – a magyar–román etnikai viszonylatok fordulata a négy megyében összesen kb. 30 ezer embert érinthetett. Azaz különböző tényezők mérlegelésével maximálisan ennyire becsülhető az át- és visszatérések, illetve az ezzel párhuzamos nemzetiségváltások száma.

29. táblázat
Tényleges és természetes népszaporodás, valamint a két érték különbözete
Csik, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely megyében nemzetiség szerint 1930 és 1941 között^a
(Ezer fő)

Főbb nemzetiségek	Tényleges népszaporodás vagy fogyás (–)	Természetes ^b	A tényleges és természetes szaporodás különbözete
Csik			
Összesen	15,1	17,9	–2,8
– Román	–8,6	5,0	–13,6
– Magyar	27,0	12,4	14,6
– Német	–0,3	0,1	–0,4
– Zsidó	–2,4	0,2	–2,6
– Egyéb	–0,6	0,2	–0,8
Háromszék			
Összesen	11,8	10,8	1,0
– Román	–12,2	3,0	–15,2
– Magyar	25,3	7,5	17,8
– Német	–0,3	0,0	–0,3
– Zsidó	–0,6	0,0	–0,6
– Egyéb	–0,4	0,3	–0,7

Főbb nemzetiségek	Tényleges népszaporodás vagy fogyás (-)	Természetes ^b	A tényleges és természetes szaporodás különbözete
Maros-Torda			
Összesen	25,6	29,4	-3,8
- Román	-14,5	15,0	-29,5
- Magyar	52,0	12,3	39,7
- Német	-0,4	0,4	-0,8
- Zsidó	-7,4	0,5	-7,9
- Egyéb	-4,1	1,2	-5,3
Udvarhely			
Összesen	12,8	9,3	3,5
- Román	-3,6	0,6	-4,2
- Magyar	17,8	8,0	9,8
- Német	-0,1	0,1	-0,2
- Zsidó	-0,8	0,0	-0,8
- Egyéb	-0,5	0,6	-1,1

^a Az 1941. évi közigazgatási határok között.

^b Becslés.

1956

A II. világháború utáni első népszámlálást 1948. január 25-i kezdettel hajtották végre Romániában, a szövetkezesítés előkészítését célzó mezőgazdasági összeírással egybekötve. A vizsgálati szempontjaiban az előző két népszámláláshoz illeszkedő felmérés eredményeiből csupán a népesség számára és anyanyelvi megoszlására vonatkozó főbb előzetes adatokat tették közzé, megyénként és városokként.³⁶ Ezek közül a városok adatai helyet kaptak kiadványunkban is.

A következő román népszámlálásra 1956. február 21-én került sor. A munkálatok eredményeit a Központi Statisztikai Igazgatóság négy kötetben publikálta, így 1930 óta első ízben juthattak részletesebb népszámlálási adatokhoz az érdeklők. Az állandó népesség számát helységenként az átfogó eredményeket közreadó – sorszámozás nélküli – bevezető kötet után megjelent második közlemény tartalmazza. Ugyanez részletezi a nemzetiségi és anyanyelvi adatokat is, de csupán rajonok, városok és városi jellegű településegységek szintjéig lebontva.³⁷

Románia területi-közigazgatási beosztása az 1956. évi népszámlálás időpontjában alapvetően különbözött a korábbitól. 1950 szeptemberében felszámolták a megyerendszert, a megyék és járások helyén szovjet mintára körzeteket (rajonokat), a rajonok fölé pedig tartományokat szerveztek. Az új elrendezést többször is átalakították, az egyik jelentős módosítást éppen a népszámlálást megelőzően – az 1956. január 10-én kihirdetett 12. sz. rendelet alapján – hajtották végre. A változtatásoknak megfelelően közzétett népszámlálási lélekszámadatokat a mai megyehatárok között a 30. táblázat tekinti át.

30. táblázat
Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1956. évi népszámlálások időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácsna	Hargita	Maros
Tartomány, tartományi város, rajon	(.)	959734	(.)	100,0	172509	273964	513261
Regiunea Cluj	1259073	105943	8,4	11,0	–	–	105943
- Raionul Luduş	70966	67484	95,1	7,0	–	–	67484
- Raionul Sărmaş	75856	38459	50,7	4,0	–	–	38459
Regiunea Stalin	901708	124954	13,9	13,0	19801	1137	104016
- Raionul Codlea	154371	19801	12,8	2,1	19801	–	–
- Raionul Mediaş	74466	1257	1,7	0,1	–	–	1257
- Raionul Sighişoara	67886	54782	80,7	5,7	–	1137	53645
- Raionul Tîrnăveni	90251	49114	54,4	5,1	–	–	49114

³⁶ Golopenţia, A. – Georgescu, D. C.: Populaţia Republicii Populare Române le 25 ianuarie 1948. Rezultatele provizorii ale recensămîntului. Bucureşti, Institutul Central de Statistică, 1948. 41 p. (Extras din „Probleme economice”. Nr. 2., Martie 1948)

³⁷ Recensămîntul populaţiei din 21 februarie 1956. Vol. 1. Structura demografică a populaţiei. Bucureşti, Direcţia Centrală de Statistică, 1960. LII, 689 p.

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácszna	Hargita	Maros
Regiunea Autonomă Maghiară	731387	728837	99,7	76,0	152708	272827	303302
Orașul de subordonare regională – Țirgu Mureș	65194	65194	100,0	6,8	–	–	65194
– Raionul Ciuc	84879	84879	100,0	8,8	–	84879	–
– Raionul Cristuru Secuies	26113	26113	100,0	2,7	–	23928	2185
– Raionul Gheorgheni	55305	55305	100,0	5,8	–	55305	–
– Raionul Odorhei	81668	81668	100,0	8,5	7618	74050	–
– Raionul Reghin	95257	92707	97,3	9,7	–	–	92707
– Raionul Sfintu Gheorghe	77343	77343	100,0	8,1	77343	–	–
– Raionul Sîngeorgiu de Pădure	52995	52995	100,0	5,5	–	10563	42432
– Raionul Țirgu Mureș	85516	85516	100,0	8,9	–	–	85516
– Raionul Țirgu Secuiesc	67747	67747	100,0	7,1	67747	–	–
– Raionul Toplița	39370	39370	100,0	4,1	–	24102	15268

Az érintett területek zömét az 1952-ben létrehozott Magyar Autonóm Tartomány alkotja. Határvonala keleten egybeesik a mai Kovászna és Hargita megyék határaival, délnyugat felé kanyarodva viszont – Kovászna megye Brassó felőli peremvidékén – gyakorlatilag megőrizte a II. bécsi döntés nemzetiségi kikerekítését. A határ a mai Hargita megye területére érve hét olyan települést foglal magában, amelyeket a bécsi döntés elszakított Udvarhelytől (Alsóboldogfalva, Magyarzsákod, Petek, Székelyderzs, Székelymuzsna, Székelyszenterzsébet, Újszékely), öt, 1940 és 1944 között átmenetileg Udvarhely megyéhez tartozott község azonban kívül került rajta (Homoróddaróc, Homoródjánosfalva, Magyarhidegkút, Székelyhidegkút, Székelyzsombor). Az egykor Udvarhely megyei Magyarfelek, Szederjes, Székelyandrásfalva és Újlak ugyancsak az autonóm tartomány határain kívül estek. A tartományi mezsgye észak-északkeletnek tartva csekély módosításokkal Maros-Torda negyvenes évek elején kijelölt határvonalát követi. Itt a tartomány Székelyospatakka és két újabb Kis-Küküllő megyei településsel (Egrestő, Fületelke) bővült. Mezőbánd teljes egészében a határon belülrre került, Kislekence, Mezősámsond és Mezőmadaras viszont azon kívül rekedt. A volt Kolozs megyei települések felerészben a magyar autonóm tartománynak jutottak, innen északkelet felé azután – Gledény és Monorfalva kivételével – a határ ismét a másfél évtizeddel korábbi nyomvonalon halad. A tartományi körzetekből csupán Szászrégen és Maroshévíz rajonok voltak román többségűek. Előbbi nagyjából a múlt századi Torda megyei területekre esik – az említett két Naszód vidéki települést, valamint nyolc, Marosvásárhely rajonnak juttatott falut (Erdőszengyel, Marossárpatak, Mezőmajos, Póka, Pókakeresztúr, Pusztalás, Sáromberke és Várhegy) leszámítva –, utóbbi pedig a hajdani Torda megye keleti végeiből és a vegyes lakosságú északgyergyói részekből tevődik össze. E rajon nagyobbik felét a két világháború közötti maroshévízi járás alkotja, Gyergyóhodossal kibővítve, amely Ditrótól vált külön. A három mai megye népessége 1956-ban négyötöd részben a Magyar Autonóm Tartományból került ki – melynek területe csaknem teljes egészében az érintett mai megyékre esik –, a szűkebb értelemben vett Székelyföldön pedig a lakosság kétharmada élt.

Az 1956 eleji átrendezés során rendkívül nagy számban nyilvánítottak önálló falvakká korábbi településrészeket (külterületeket, falun kívüli házcsoportokat, tanyákat). A települések száma Kovászna megyében 152-re, Hargita megyében 298-ra, Maros megyében pedig 553-ra emelkedett az 1930. évi 115-tel, 173-mal, illetve 374-gyel szemben. A feldolgozott népszámlálási kötet jegyzetanyaga az 1956. évi 12. sz. rendelet függeléké alapján gondosan feltünteti az érintett települések státusában bekövetkezett változásokat. E fontos település- és népesedéstörténeti adalékokat beépítettük feldolgozásunkba. Néhány frissen önállósult helység adatát a népszámlálási kötet nem különíti el, csupán lábjegyzetként közli annál a településnél, amelyhez az illető adatot hozzászámította. E helységek 1956. évi lélekszáma () közé került. Lélekszámuk nem mindig annál a településnél szerepel, amelyből kiváltak; erre külön megjegyzés hívja fel a figyelmet.

Mint említettük, a vonatkozó publikáció csupán a városok és egyes városi jellegű települések adatait részletezi anyanyelv, illetve nemzetiség szerint. Nemrégiben azonban a budapesti Központi Statisztikai Hivatal – a bukaresti társintézmény által számítógépes adathordozón rendelkezésére bocsátott szerkesztett anyag alapján – figyelemre méltó forráskötetet jelentetett meg. A kiadvány az 1930., 1956., 1966., 1977. és 1992. évi népszámlálások nemzetiségi (továbbá az 1992. évi népszámlálás felekezeti és anyanyelvi) adatait tartalmazza a mai adminisztratív beosztásnak megfelelően, az alapfokú igazgatási egységek (municipiumok, városok és községek) szerint összegezve.³⁸ Ez alapján az 1956. évi – községi szintű – nemzetiségi adatokat feltüntettük idősorainkban. Maros megyében tizenkét településegységet (Radnót, Cintos, Szászbogács, Balavásár, Marosbogát, Mezőcsávás, Nyáradkarácson, Gyulakuta, Lukafalva, Mikefalva, Marosugra és Mezőrűcs községek) adatait tévesen, nem a mai közigazgatási beosztásnak megfelelően összesítették; ezeket kihagytuk az összeállításból.

1941 és 1956 között a három mai megye népességszáma – Maros megyét kivéve – alig változott. Kovászna megyében 3748-cal többen, Hargita megyében pedig 2417-tel kevesebben éltek, mint másfél évtizeddel azelőtt, s csupán Maros megye lakossága növekedett jelentősen, 45785 fővel. A népesedési regresszió érthetően a világháborús idősakra esik: az 1948. évi népszámlálás adatai szerint Kovászna megye népessége 11595, Hargita megyéé 17886, Maros megyéé pedig 6073 fővel csökkent 1941-hez képest. Ez összesen 35,6 ezer fős visszaesést jelent, csaknem egvezően a legnagyobb részben érintett öt korabeli megye (Csík, Háromszék, Maros, Udvarhely és Kis-Küküllő) területén mutatkozó 40,5 ezer fős csökkenéssel.

A természetes népmozgalom mutatói szerint a Magyarországhoz került területeken a születésgyakoriság 1941 és 1943 között csupán Maros-Torda és Csík megyében csökkent viszonylag számottevően az előző évtized átlagához képest (2,2 és 1,9 ezrelékponttal). Az élveszületési ráta Udvarhely megyében már csak 0,7, Háromszék megyében pedig mindössze 0,2 ezrelékponttal gyengült ugyanez idő alatt. Ez, a halandóság 1,5–2,5 ezrelékpont közötti mérséklődése mellett, Háromszék, Csík és Udvarhely megyében a természetes szaporulat növekedését eredményezte, csupán Maros-Torda megyében mutatkozott a reprodukció arányszámában enyhe (0,6 ezrelékpontos) csökkenés. (Hangsúlyozva természetesen, hogy az összehasonlítás eltérő megyeterületekre

³⁸ Az erdélyi települések népessége nemzetiség szerint (1930–1992.). Szerk. Kepecs József. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1996. 421 p.

vonatkozik.) A román fennhatóság alatt maradt Kis-Küküllő megyében a természetes szaporulat évi átlagértéke az élveszületési index katasztrofális mértékű zuhanása következtében a harmincas években mért 11,5 ezrelékről 2,8 ezrelékre süllyedt.

A háborút követő három évben (1945 és 1947 között) Háromszék, Csík és Maros megyében a születésgyakoriság átlagértéke jelentősen (5, 3,8, illetve 3 ezrelékponttal) visszaesett. A csökkenés Udvarhely megyében már kisebb arányú (1 ezrelékpont), ugyanakkor Kis-Küküllő megyében 1,4 ezrelékpontnyi emelkedés mutatkozik. Ezzel párhuzamosan a halandóság a székelység törzsterületein (Háromszék, Csík és Udvarhely megyében) jelentősen megnőtt, Maros megyében nagyjából szinten maradt, míg Kis-Küküllő megyében csökkent. A természetes szaporulat indexe így Háromszék megyében 8,6, Csík megyében 6,8, Maros és Udvarhely megyében 3,2–3,4 ezrelékponttal alacsonyabb, Kis-Küküllő megyében pedig 2,4 ezrelékponttal volt magasabb, mint a háborús évek alatt.

A háborút közvetlenül megelőző és az azt követő népszámlálások adatait, valamint a két időpont közötti természetes szaporulat (részben számított) értékeit figyelembe véve az öt megyében a népesség 40,5 ezer fős tényleges fogyása és 47 ezer fős természetes növekedése között az eltérés – azaz az érintett területek tényleges népességi vesztesége – összesen 87,5 ezer főnyi volt. Ez a szám a nem regisztrált háborús halottakat, az eltűnteket és a vissza nem tért elhurcoltakat, továbbá a magyar közigazgatás megszűnésével és a román főhatalom visszaállításával együtt járó újabb népességcsere egyenlegét foglalja magában. A hiányból a székelyföldi megyékre 76,5 ezer lélek jutott.

A háborús fejlemények és az újabb politikai-államhatalmi változások következtében a népesség etnikai arányai 1941-hez képest nagy mértékben visszarendeződtek. Az anyanyelvi viszonyok alakulását a négy székelyföldi megye területén 1930 és 1956 között a 31. táblázat szemlélteti.

31. táblázat
A népesség anyanyelv szerint Csík, Háromszék, Maros és Udvarhely megyében
1930-ban, 1941-ben, 1948-ban és 1956-ban^a

	Szám szerint (Ezer fő)				Százalék szerint			
	1930	1941 ^b	1948	1956 ^c	1930	1941 ^b	1948	1956 ^c
Csík								
Összesen	145,8	159,7	146,7	158,3	100,0	100,0	100,0	100,0
– Román	18,4	13,1	18,9	22,2	12,7	8,2	12,9	14,0
– Magyar	125,0	145,6	127,5	135,0	85,7	91,2	86,9	85,3
– Német	0,5	0,3	0,0	0,2	0,3	0,2	0,0	0,1
– Egyéb	1,9	0,7	0,3	0,9	1,3	0,4	0,2	0,6
Háromszék								
Összesen	136,1	148,9	138,4	152,5	100,0	100,0	100,0	100,0
– Román	16,7	11,6	16,6	19,6	12,3	7,8	12,0	12,9
– Magyar	117,9	135,6	121,5	131,6	86,6	91,0	87,7	86,3
– Német	0,6	0,6	0,1	0,5	0,5	0,4	0,1	0,3
– Egyéb	0,9	1,1	0,2	0,8	0,6	0,8	0,2	0,5
Maros								
Összesen	301,4	333,9	327,9	368,1	100,0	100,0	100,0	100,0
– Román	132,8	126,3	151,2	165,0	44,1	37,8	46,1	44,9
– Magyar	143,6	187,1	166,7	193,4	47,6	56,0	50,8	52,5
– Német	11,5	10,9	2,2	2,7	3,8	3,3	0,7	0,7
– Egyéb	13,5	9,6	7,8	7,0	4,5	2,9	2,4	1,9
Udvarhely								
Összesen	118,4	131,9	127,3	130,7	100,0	100,0	100,0	100,0
– Román	3,9	2,2	3,1	3,5	3,3	1,7	2,4	2,7
– Magyar	113,3	128,4	124,0	126,5	95,7	97,4	97,4	96,8
– Német	0,4	0,3	0,0	0,1	0,3	0,2	0,0	0,1
– Egyéb	0,8	1,0	0,2	0,6	0,7	0,7	0,2	0,4

^a Az 1948. évi közigazgatási beosztás szerint.

^b A határ által érintett – Háromszék, Maros és Udvarhely – megyékben a magyar népszámlálás anyanyelvi és a román népszámlálás nemzetiségi adatai együtt.

^c A korábbi közigazgatási beosztás szerint átszámított adatok. Forrás: Sebők László erdélyi történeti-statisztikai helységnevtára. Számítógépes adatbázis, Teleki L. Alapítvány Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Budapest.

A négy megye összes népessége 1941 és 1948 között 34 ezer fővel lett kevesebb. Ezen belül a magyar anyanyelvűek száma 57 ezerrel csökkent, míg a román anyanyelvűeké 36,5 ezerrel nőtt. A háború és a háborút követő megtorlások a magyarság hét évnyi természetes szaporulatát valószínűleg felemésztették, emellett a náci haláltáborokban elpusztított vagy a deportálásból vissza nem tért

székelyföldi magyar zsidók száma is több mint 10 ezerre becsülhető.³⁹ A fennmaradó 45 ezer fős veszteség a bevallási eltérésekből, illetve az expatriálásokból adódik. Feltehetően az előbbi öltött nagyobb méreteket, s ennek megfelelően a románság növekményét is vélhetően jobbra a görög rítusú felekezetek kettős kötődésű tagjainak a magyarságtól történt újbóli leválása-leválasztása idézte elő. A magyar anyanyelvűek 1948. évi számaránya ugyanakkor – főként Maros és Udvarhely megyében – még így is magasabb volt, mint azt megelőzően az utolsó székelyföldi román népszámlálás idején. A román anyanyelvűek számereje pedig általában stagnált vagy csökkent 1930-hoz képest. Az egyetlen kivétel Maros megye. A román jelenlét itteni erősödése – amely azonban kisebb arányú, mint a magyaroké –, akárcsak az I. világháborút követően, alighanem ez alkalommal is a betelepüléseknek köszönhető.

Az 1948 és 1956 közötti periódus népmozgalmi adatai nem ismeretesek. A tényleges népnövekedés számai azonban jelzik, hogy ez idő alatt ismét megkezdődött a székely elvándorlás az ország iparosodottabb vidékei felé. (Vö. a XI. és XVII. mellékletekkel.) Ennélfogva Háromszék, Csík és Udvarhely megyék területén a magyar anyanyelvűek aránya némileg csökkent. A volt Maros megye területén azonban – részben a tartományi központ, Marosvásárhely szivóhatása következtében – a magyarság 1948-ban elért abszolút többsége tovább erősödött, mialatt a románság számaránya csaknem az 1930. évi szintre esett vissza.

1966

Az újabb romániai népszámlálást 1966. március 15-én hajtották végre. Időközben a tartományi rendszert ismét átszervezték. Ennek során – az 1960. december 27-én kihirdetett 3. sz. törvény értelmében – a Magyar Autonóm Tartományt felosztották az újralétesített Maros és Brassó tartományok között. Az így létrejött közigazgatási egység neve Maros–Magyar Autonóm Tartomány lett. A korábbi Magyar Autonóm Tartomány déli részét (Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonokat) Brassó tartományhoz csatolták. A Sztálin tartomány átszervezésével megszűnt Feketealom rajon városi rangú településeit a környező falvakkal együtt Brassó tartományi város alá rendelték, a többi helységet pedig Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok között osztották szét. Udvarhely rajontól kilenc település (az egykori Bardóc fiúszék) ugyancsak Sepsiszentgyörgy rajonhoz került. Az új Maros–Magyar Autonóm Tartomány nyugati irányban mezőségi és Kis-Küküllő menti (többségében román vagy vegyes lakosságú) településekkel bővült. Kolozs tartománytól csaknem teljes egészében átcsatolták Marosludas rajont, továbbá a megszűnt Nagysármás rajon számos települését, melyekkel nagyjából Marosludas, kisebbrészt Szászrégen rajon területét növelték meg. A Maros–Magyar Autonóm Tartományhoz került az egykori Sztálin tartománytól Dicsőszentmárton rajon zöme is. A tartomány nevében szereplő „autonóm” jelző névleges voltát jellemzi, hogy magyar, illetőleg román többségű községeinek száma – a tartományi város nélkül számítva – a korábbi 8:2-ről 4:4-re változott.

A ma is érvényes megyerendszert a népszámlálás után két esztendővel, az 1968. február 17-i 2. sz. törvény rendelkezése alapján léptették érvénybe. A népszámlálás részletesen feldolgozott anyaga ennek megfelelően 1969–1970-ben, összesen kilenc kötetben látott napvilágot. A községenkénti demográfiai, köztük az egyes helységek nemzetiségi és anyanyelvi megoszlására vonatkozó adatokat azonban még ezt megelőzően a népszámlálás időpontjában fennálló közigazgatási beosztás szerint, tizenhat tartományi és egy összefoglaló kötetben publikálták.⁴⁰ Az 1966. évi népszámlálási közlemények két lépcsőben közreadott sorozata kiemelkedően bő adatközlése folytán a román népességi – s egyúttal a nemzetiségi és anyanyelvi – statisztika 1930. évihez fogható fontos bázisának tekinthető.

Az 1966. évi lélekszámadatokat az eredeti csoportosításban, a mai felosztással egybevetve a 32. táblázat ismerteti.

32. táblázat
Kovácsna, Hargita és Maros megye és az érintett korabeli közigazgatási egységek lélekszáma egymással egybevetve az 1966. évi népszámlálások időpontjában

	Lélekszám	Együtt	Ebből a három mai megye területére esik				
			%	%	Kovácsna	Hargita	Maros
Tartomány, tartományi város, rajon	(.)	1020848	(.)	100,0	176858	282392	561598
Regiunea Braşov	1106645	235654	21,3	23,1	176858	–	58796
– Oraşul regional Sighişoara	25109	25109	100,0	2,5	–	–	25109
– Raionul Mediaş	98388	1110	1,1	0,1	–	–	1110
– Raionul Sfintu Gheorghe	124254	83180	66,9	8,1	83180	–	–
– Raionul Sighişoara	48623	32577	67,0	3,2	–	–	32577
– Raionul Țirgu Secuiesc	96757	93678	96,8	9,2	93678	–	–
Regiunea Mureş–Autonomă							
Maghiară	819020	785194	95,9	76,9	–	282392	502802
– Oraşul regional Țirgu Mureş	104937	104937	100,0	10,3	–	–	104937
– Raionul Ciuc	90832	90832	100,0	8,9	–	90832	–
– Raionul Gheorgheni	54796	54796	100,0	5,3	–	54796	–
– Raionul Luduş	115019	106363	92,5	10,4	–	–	106363
– Raionul Odorhei	105853	105853	100,0	10,4	–	105853	–
– Raionul Reghin	105112	100802	95,9	9,9	–	–	100802
– Raionul Țirgu Mureş	114006	114006	100,0	11,2	–	3059	110947
– Raionul Țimăveni	84728	63868	75,4	6,2	–	–	63868
– Raionul Topliţa	43737	43737	100,0	4,3	–	27852	15885

³⁹ A Zsidó Világkongresszus romániai tagozata 1947. évi felmérésének figyelembevételével. Vö.: Aşezările evreilor din România. Memento statistic. Bucureşti, Congresul Mondial Evreesc, Secţiunea din România, 1947. 26., 32. p.

⁴⁰ A feldolgozott kötetek: Recensămîntul populaţiei şi locuinţelor din 15 martie 1966. Vol. 1. Populaţia. Regiunea Braşov, Regiunea Mureş–Autonomă Maghiară. Bucureşti, Direcţia Centrală de Statistică, 1968.

1956 és 1965 között a Maros–Magyar Autonóm Tartomány területén az élveszületési arányszám évi átlagban 19,3 ezrelék volt (eközben az 1956. évi 24,7 ezrelékről fokozatosan 15,8 ezrelékre csökkent), a halandóság indexe pedig 9,3 ezrelékes középtérték körül (8,2 és 10,4 ezrelék között) ingadozott. A 79,5 ezer főnyi természetes szaporulattal szemben a tartomány lélekszáma mindössze 51,2 ezerrel növekedett, 28,1 ezer főt tett ki tehát az elvándorlások többlete.

A népesség etnikai összetételének változásai szűkebb területi részletezésben csak az 1956. évi rajoni határok közt követhetők nyomon. E szerint a Magyar Autonóm Tartomány területén a magyar nemzetiségűek számaránya a tíz év során 1,5 százalékponttal (77,3 százalékról 75,8 százalékra) csökkent, a románoké 2,4 százalékponttal (20,1 százalékról 22,5 százalékra) emelkedett. A magyarság számereje anyanyelv szerint az előbbinél is nagyobb arányban, 2,4 százalékponttal gyengült. A főbb etnikumok számát, illetve számuk változását a két népszámlálás között nemzetiség, illetve anyanyelv szerint, körzetenként a 33–36. táblázat részletezi.

33. táblázat
A népesség főbb nemzetiségei szerint a Magyar Autonóm Tartomány területén 1956-ban és 1966-ban

	1956				1966			
	Összesen	Román	Magyar	Cigány	Összesen	Román	Magyar	Cigány
Összesen	731387	146830	565510	11108	775209	174040	587428	8188
– Marosvásárhely város	65194	14623	48077	208	86464	24638	60211	195
Rajonok:								
– Csík	84879	3190	80989	395	91456	5875	85032	169
– Székelykeresztúr	26113	155	25559	350	24386	260	23681	419
– Gyergyószentmiklós	55305	5308	49184	208	54172	5045	48664	277
– Székelyudvarhely	81668	1108	80130	237	83535	1733	81396	287
– Szászrégen	95257	59102	31366	2294	99593	63985	31241	2306
– Sepsiszentgyörgy	77343	8668	65925	1836	79291	8874	68897	856
– Erdőszentgyörgy	52995	3293	48748	582	51570	3196	46899	1133
– Marosvásárhely	85516	17945	64516	2960	92223	22088	68052	1982
– Kézdivásárhely	67747	5009	60969	1492	68782	6443	61823	403
– Maroshévíz	39370	28429	10047	546	43737	31903	11532	161

34. táblázat
A népesség főbb anyanyelvei szerint a Magyar Autonóm Tartomány területén 1956-ban és 1966-ban

	1956				1966			
	Összesen	Román	Magyar	Cigány	Összesen	Román	Magyar	Cigány
Összesen	731387	144624	575737	5942	775209	172427	593991	4461
– Marosvásárhely város	65194	14315	50174	177	86464	24413	61309	132
Rajonok:								
– Csík	84879	2533	82010	146	91456	5317	85775	22
– Székelykeresztúr	26113	129	25744	211	24386	237	24041	83
– Gyergyószentmiklós	55305	4992	49655	156	54172	4883	48935	219
– Székelyudvarhely	81668	859	80564	120	83535	1557	81763	129
– Szászrégen	95257	59355	31992	1816	99593	64357	31877	1433
– Sepsiszentgyörgy	77343	8169	68337	8	79291	8548	70134	3
– Erdőszentgyörgy	52995	3093	49117	463	51570	3127	47517	607
– Marosvásárhely	85516	17380	65360	2720	92223	21713	68761	1658
– Kézdivásárhely	67747	4951	62575	2	68782	6365	62294	14
– Maroshévíz	39370	28848	10209	123	43737	31910	11585	161

35. táblázat
Tényleges szaporodás vagy fogyás (–) főbb nemzetiségei szerint a Magyar Autonóm Tartomány területén 1956–1966 között

	Szám szerint				Éves átlagban ezer lélekre			
	Összesen	Román	Magyar	Cigány	Összesen	Román	Magyar	Cigány
Összesen	43822	27210	21918	–2920	5,8	16,8	3,8	–30,1
– Marosvásárhely város	21270	10015	12134	–13	27,9	50,7	22,3	–6,4
Rajonok:								
– Csík	6577	2685	4043	–226	7,4	58,9	4,8	–79,6
– Székelykeresztúr	–1727	105	–1878	69	–6,8	50,4	–7,6	17,8
– Gyergyószentmiklós	–1133	–263	–520	69	–2,1	–5,0	–1,1	28,2

	Szám szerint				Éves átlagban ezer lélekre			
	Összesen	Román	Magyar	Cigány	Összesen	Román	Magyar	Cigány
– Székelyudvarhely	1867	625	1266	50	2,2	43,7	1,6	19,0
– Szászrégen	4336	4883	–125	12	4,4	7,9	–0,4	0,5
– Sepsiszentgyörgy	1948	206	2972	–980	2,5	2,3	4,4	–72,4
– Erdőszentgyörgy	–1425	–97	–1849	551	–2,7	–3,0	–3,8	63,9
– Marosvásárhely	6707	4143	3536	–978	7,5	20,6	5,3	–39,3
– Kézdivásárhely	1035	1434	854	–1089	1,5	24,9	1,4	–114,2
– Maroshévíz	4367	3474	1485	–385	10,4	11,4	13,7	–108,4

36. táblázat
Tényleges szaporodás vagy fogyás (–) főbb anyanyelvek szerint a Magyar Autonóm Tartomány területén
1956–1966 között

	Szám szerint				Éves átlagban ezer lélekre			
	Összesen	Román	Magyar	Cigány	Összesen	Román	Magyar	Cigány
Összesen	43822	27803	18254	–1481	5,8	17,4	3,1	–28,3
– Marosvásárhely város	21270	10098	11135	–45	27,9	51,8	19,9	–28,8
Rajonok:								
– Csík	6577	2784	3765	–124	7,4	70,5	4,5	–146,7
– Székelykeresztúr	–1727	108	–1703	–128	–6,8	58,6	–6,8	–86,5
– Gyergyószentmiklós	–1133	–109	–720	63	–2,1	–2,2	–1,5	33,5
– Székelyudvarhely	1867	698	1199	9	2,2	57,4	1,5	7,2
– Szászrégen	4336	5002	–115	–383	4,4	8,0	–0,4	–23,4
– Sepsiszentgyörgy	1948	379	1797	–5	2,5	4,5	2,6	*
– Erdőszentgyörgy	–1425	34	–1600	144	–2,7	1,1	–3,3	26,7
– Marosvásárhely	6707	4333	3401	–1062	7,5	22,0	5,0	–48,2
– Kézdivásárhely	1035	1414	–281	12	1,5	24,8	–0,5	*
– Maroshévíz	4367	3062	1376	38	10,4	10,0	12,5	26,6

A románok számának növekedési üteme háromszorosa volt az összlakosságénak, és ötször olyan gyorsan gyarapodtak, mint a magyarok. Tényleges szaporulatuk évi átlagértéke Csík, Székelykeresztúr és Székelyudvarhely rajonokban, Marosvásárhely városban, illetve Kézdivásárhely és Marosvásárhely rajonban a legnagyobb. Ütemét tekintve mérsékelt, szám szerint azonban jelentős volt a növekményük Szászrégen és Maroshévíz rajonokban is. Számuk csupán Gyergyószentmiklós és (nemzetiségi kimutatás szerint) Erdőszentgyörgy rajonban fogyatkozott. Komolyabb magyar lélekszám-növekedés Marosvásárhely városban, valamint Csík és Marosvásárhely rajonban tapasztalható. Emellett Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy és (legalábbis nemzetiség szerint) Kézdivásárhely, továbbá Maroshévíz rajonban nőtt még kisebb-nagyobb mértékben a magyarok száma. Ez utóbbi körzetben gyarapodásuk üteme – egyedülálló módon – meghaladta a románokét. A tényleges népszaporodás kiugróan magas értékei általában vándorlási többletet, összességében román betelepülést jeleznek, amit a magyarok elvándorlása ellentételez. A 1956. évi tartományi területen a természetes szaporulat tíz év alatt 65–70 ezerre, ebből a magyarokra eső rész 45–50 ezerre tehető. A magyarság tényleges szaporodása 25–30 ezer fővel volt kevesebb természetes szaporulatánál. E veszteség túlnyomórészt a vándormozgalmak számlájára írható.

A magyar anyanyelvűek kisebb számban gyarapodtak, mint a magyar nemzetiségűek (növekményük 3664 fővel kevesebb). Ez az eltérés az etnikumközi kapcsolódások alakulásában is megjelenik. Közel azonos területen (a Maros–Magyar Autonóm Tartomány adataiból Marosludas és Dicsőszentmárton rajonok adatait le-, Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonokéit pedig hozzászámítva) a román nemzetiségű, ám magyar anyanyelvűként összeírt népesség száma egy évtized leforgása alatt 4338-ról 3107-re esett vissza. A hiányzó egy része vélhetően nyelviileg is a többségi nemzethez tartozónak, másik része pedig nemzetisége is szerint is magyarnak vallotta magát. Fogyatkoztak – főként a kivándorlás miatt – a magyar zsidók; ők az 1956. évi 1999-cel szemben tíz év múltán már mindössze 644-en voltak. Ugyancsak jelentősen, 4657-ről 3466-ra csökkent a magyar nyelvű cigányok száma. Zömmel Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajon, azaz a mai Kovászna megye területén, valamint Csík rajonban lettek kevesebben, ahol akkori – időleges – nemzetiségváltásuk többnyire a magyar nemzetiségűek számát növelte. Mindent egybevetve a magyar anyanyelvűektől eltérő nemzetiségűek száma összesen 3832-vel, a magyar nemzetiségűektől eltérő anyanyelvűeké viszont csupán 308-cal fogyott. A két szám különbsége – 3524 fő – csaknem egybeesik a magyar nemzetiségűek és magyar anyanyelvűek lélekszám-növekedése közti eltéréssel.

1977

Az 1977. január 5-i népszámlálás főbb eredményeit – megyénként és települési típusok szerint összegezve – mindössze két kötetben publikálták. Ez a népesség-számbavétel egészen a legutóbbi időig a román nemzetiségi statisztika „fekete doboza” volt. Noha a felvétel során az anyanyelvet és a nemzetiséget külön-külön tudakolták, a végleges adatokat egy sajátos, az összes korábbi népszámlálásától eltérő kategória alapján, „nemzetiség és anyanyelv” szerint (populația după naționalitate și limba maternă) tették

közzé. A kötet szerkesztői semmiféle magyarázattal nem szolgáltak arra vonatkozóan, hogy milyen módszerekkel történt a „nemzetiség és anyanyelv” vegyes fogalomkörének a meghatározása a két kérdőpontra adott, esetenként különböző nyilatkozatok alapján.

Az adatok elemzésével kimutatható, hogy az 1977. évi népszámlálás végleges eredményeit tartalmazó korabeli közlemény valójában sem anyanyelv, sem pedig nemzetiség szerint nem ad érdemi tájékoztatást a népesség etnikai megoszlásáról. A kötet összeállítói az anyanyelvi és nemzetiségi bevallás kombinációja alapján véglegesítették a számokat, így a népszámlálási kiadvány „nemzetiség és anyanyelv”-i táblái csak a két szempont szempont szerint egyező népességet részletezték, míg az „eltérő nemzetiségű és anyanyelvű” népesség további részletezés nélkül egy tételben szerepelt. Ezzel az eljárásukkal súlyosan megsértették a nemzetiségi statisztika évszázados alapelveit és nemzetközi gyakorlatát. A központi kiértékelők ráadásul nem egyforma mércével mértek. Azaz csak a nemzeti kisebbségek esetében sorolták az illető etnikumhoz azokat, akik mind nemzetiségük, mind pedig anyanyelvük szerint ugyanahhoz a néphez tartoznak, ezzel szemben románnak számítottak mindenkit, aki akár a nemzetiségi, akár az anyanyelvi rovatban románként szerepelt. (Ilyenformán „eltérő nemzetiségű és anyanyelvű” is csak nem román lehetett.) A népszámlálási kötet szerkesztői tehát, miközben adataikat az anyanyelvi és nemzetiségi bevallást kombinálva állították elő, ezt oly módon tették, hogy ugyanazon eljárás esetében két logikailag ellentétes – a kisebbségek esetében leszűkítő, a románság esetében kiterjesztő – műveletet végeztek el, az így származtatott különféle értékeket pedig a nemzetiségre vagy az anyanyelvre vonatkozó alapadatok helyett egy homogénnek tetsző közös táblázatban adták közre. Így a népszámlálási kiadvány a nemzetiségi kisebbségek számát értelemszerűen alacsonyabbnak, a románokét pedig magasabbnak tüntette fel mind a nemzetiségi, mind pedig az anyanyelvi kimutatáshoz (!) képest.

A nemzeti homogenizáció szolgálatában durván meghamisított adatok nyilvános helyreigazítására csak az 1989. decemberi fordulatot követően kerülhetett sor. Az országos összegeket – mind a nemzetiségre, mind pedig az anyanyelvre vonatkozóan – az 1990. évi román statisztikai évkönyv tette közzé. Az eredeti nemzetiségi adatokat első ízben az 1992. évi népszámlálás előzetes eredményeit ismertető tájékoztató kiadványban részletezték megyénként. A községi összegek a bukaresti statisztikai szolgálat szíves közlése alapján a már hivatkozott magyarországi kiadványban láttak napvilágot. A helységenkénti adatokat az 1992. évi népszámlálás feldolgozása során összeállított megyei munkaanyagok összehasonlító táblázatai tartalmazzák.

1992

A következő népszámlálást eredetileg – egy még 1989 novemberében jóváhagyott döntés alapján – 1991 elején kellett volna lefolytatni. Erre azonban a politikai változások miatt csak egy évvel később, 1992. január 7–14. között került sor. A népszámlálási űrlapokon ez alkalommal is szerepelt az anyanyelvi, illetve a nemzetiségi kérdőpont, emellett – ötödfél évtized után először – a felekezeti hovatartozást is tudakolták. (Ennek során a Romániában bevett egyházak között a népszámlálási kimutatásban is részletezve új felekezetként jelent meg a pünkösdisták, az evangéliumi szabad keresztény, valamint az óhitű ortodox egyház. Önálló rovatot kaptak az ágostai hitvallású evangélikus egyháztól a főhatalomváltás idején különvált s véglegesen 1948-ban elismert, zömében magyar ajkú híveket tömörítő zsinat-presbiteri evangélikus-lutheránus egyház hívei is, bár meg kell jegyezni, hogy a népszámlálók a két egyházat gyakorta összekavarták egymással.)

A végleges eredmények négy központi feldolgozott vasos kötetben láttak napvilágot. Közülük az utolsót teljes egészében az etnikai és felekezeti vonatkozású eredményeknek szentelték. Ez az összeállítás a népesség nemzetiségi, anyanyelvi és vallásfelekezeti megoszlását, valamint a nemzetiségi-anyanyelvi és nemzetiségi-felekezeti átfedések számait megyénként és települési környezet szerint (sőt a nemzetiség és anyanyelv közötti összefüggéseket városonként is) kimutatja. Ezen felül – még ha csak országos összegekben is – teljes körűen tájékoztat az egyes etnikumok demográfiai viszonyairól, ami páratlanul számít a román nemzetiségstatisztika történetében. Az 1992. évi településszintű nemzetiségi és felekezeti adatok – a példaértékű Kovászna megyei helyi összeállítást kivéve⁴¹ – nyomtatásban ez idáig nem jelentek meg, a census feldolgozása során született munkaanyagok részeként azonban a kutatók-érdeklődők számára hozzáférhetők. Az említett budapesti forráskiadványban a községenkénti anyanyelvi összegek is fellelhetők.

*

A népmozgalom főeredményei szerint a születésgyakoriság éves átlagértéke 1966–1976 között a három megyében nagyjából azonos volt (a legmagasabb Hargita megyében). Az élveszületések indexe a következő másfél évtizedben Maros megyében 4,8, Hargita megyében 4,1, Kovászna megyében 2,3 ezrelékponttal csökkent. A halálozási arányszám 1966–1976 között Maros megyében volt a legalacsonyabb. A rákövetkező időszakban azonban ugyanitt növekedett a legnagyobb mértékben (1,5 ezrelékponttal), míg a másik két megyében csupán enyhén, 0,5 ezrelékponttal emelkedett. A természetes szaporulat mutatója 1966 és 1976 között Kovászna megyében az erdélyi, Hargita és Maros megyében pedig az országos átlag feletti értéket ért el. Ezt követően – a fenti tényezők együtthatása következtében – Maros megyében 6,3, Hargita megyében 4,6, Kovászna megyében pedig 2,8 ezrelékponttal csökkent. 1977–1991 között a természetes reprodukció arányszáma Maros megyében már az országos átlagérték alá süllyedt (bár még mindig meghaladta az erdélyit). Hargita és különösen Kovászna megyében a természetes szaporulat csökkenése ugyanez idő alatt kisebb arányú volt, mint az országban általában.

A tényleges és a természetes szaporulat különbözete Kovászna megyében 1966 és 1977 között 0,2 ezer, 1977 és 1992 között pedig 8,6 ezer fős vándorlási többletet eredményezett. Hargita megyében az első tizenegy évben 4,8 ezer főnyi volt a beköltözések többlete, az ezt követő másfél évtizedben azonban 14,3 ezres vándorlási veszteség mutatkozott. Maros megye mindkét időszakban jelentős (31,7, illetve 46,7 ezer főnyi) népességet veszített az elvándorlások által. 1977–1991 között az országból hivatalos úton távoztak száma Kovászna megyében 4633, Hargita megyében 7963, Maros megyében 21501 volt.⁴² Valójában a kivándorlás ennél sokkal nagyobb méreteket öltött – az ország tényleges vándorlási vesztesége másfélszerese volt a hivatalosan nyilvántartottnak – így az országon belüli vándormozgalmak egyenlegének többlete Kovászna megyében a fenti számnál nagyobb, passzívuma pedig Hargita

⁴¹ Monitorul oficial cu recensământul populației și locuitorilor din 7 ianuarie 1992 în județul Covana – Hivatalos közlöny az 1992. január 7. népszámlálás alkalmával Kovászna megyében. Sf. Gheorghe, Direcția Județeană de Statistică Covasna, 1994. XXIX, 346 p.

⁴² Anuarul demografic al României. București, Comisia Națională pentru Statistică, 1996. 516–518. p.

és Maros megyében jóval kisebb lehetett. (Feltételezésünket a kivándorlással közvetve összefüggő demográfiai adatok elemzése is megerősíti.)

A különböző irányú vándormozgások elsősorban Kovászna és Maros megyében segítettek elő a románság térfoglalását. Kovászna megyében erre utal, hogy a Kárpátokon túli megyékkel folytatott népcsere mérlege az 1977. és az 1992. évi népszámlálás vonatkozó adatait összevetve csaknem 7 ezer fős aktívummal zárult, ami statisztikailag is alátámasztja román betelepülés nyolcvanas évekbeli tetőződésének tényét. (Hargita megyében ugyanez a folyamat már 1966 és 1977 között lezajlott, ahol akkor 6 ezer főnyi regáti többletet eredményezett. Vö. a X. és XVI. mellékleteket.) Maros megye vándorlási veszteségei az 1977. évi népszámlálást megelőző évtizedben még főként az országon belüli népcsere (az egyes nemzetiségeket hasonlóképpen érintő) passzívumából adódtak. A következő időszakban azonban e veszteség nagyobbik – ha nem a túlnyomó – részét már a kivándorlás tette ki, ami viszont elsősorban a németeket és a magyarokat sújtotta. E tényezők hatása az 1. és 3. táblázatban, valamint a 37. táblázat – települési környezet szerinti – jelzőszámaiban is nyomon követhető.

37. táblázat
Tényleges népszaporodás vagy fogyás (–) főbb nemzetiségek szerint Kovászna, Hargita és Maros megyében 1956–1992 között
(Éves átlagban ezer lélekre)

Nemzetiség	Összesen			Városok*			Községek*		
	1956–1966	1966–1977	1977–1992	1956–1966	1966–1977	1977–1992	1956–1966	1966–1977	1977–1992
Kovácszna									
Összesen	2,5	10,9	10,6	12,5	36,2	26,4	–1,8	–3,7	–3,8
– Román	8,1	12,3	22,3	11,0	38,9	42,2	6,9	–2,7	2,5
– Magyar	2,9	9,8	7,8	13,7	34,8	22,2	–1,7	–4,8	–4,9
– Német	–46,1	–0,3	–6,0	–41,2	16,7	–0,3	–53,5	–37,2	–26,4
– Cigány	–80,2	76,4	–19,1	–23,3	95,6	–4,7	–79,9	67,7	–27,2
Hargita									
Összesen	3,0	13,4	4,3	24,8	40,2	17,6	–4,3	0,2	–5,1
– Román	19,5	32,9	5,9	45,5	64,4	13,8	5,4	2,1	–6,0
– Magyar	1,4	10,1	4,1	22,6	34,2	18,6	–5,2	–0,6	–5,1
– Német	–43,1	15,8	–22,8	–50,2	35,4	–20,4	–26,5	–46,3	–36,0
– Cigány	–8,5	73,7	11,3	–90,3	141,0	26,7	2,8	59,5	6,2
Maros									
Összesen	8,9	6,9	0,5	26,3	26,5	13,2	1,0	–5,1	–10,6
– Román	13,2	6,1	4,4	39,4	31,5	23,4	3,4	–8,0	–12,6
– Magyar	7,3	6,6	–4,0	20,8	22,6	2,9	–0,2	–4,9	–10,3
– Német	2,7	–8,5	–81,0	6,8	6,6	–66,7	0,6	–17,7	–92,2
– Cigány	–19,0	50,8	35,9	1,2	71,5	52,2	–22,6	45,6	30,2

* Az 1992. évi közigazgatási beosztás szerint

A magyar és a román népességfejlődés egyenlőtlenségeinek felerősödése, s ennek megfelelően az etnikai arányok komolyabb eltolódása Hargita megyében a hatvanas–hetvenes évek fordulójára, Kovászna és Maros megyében a hetvenes–nyolcvanas évekre esett. E folyamat – miként a 37. táblázat is illusztrálja – a városi térségekben összpontosult.

Ez szám szerint a következőkben összegezhető. 1977-ben Kovászna megye városaiban a románok még mindössze 5,5 ezerrel voltak többen, mint 1966-ban; a magyarok száma ez idő alatt 20,5 ezerrel gyarapodott. 1977 és 1992 között azonban ugyanitt a magyar lakosság 25,9 ezer főnyi többletéhez már aránytalanul nagy – 14,8 ezer fős – román növekmény társult. Hargita megyében épp fordítva: 1966–1977 között 29,8 ezer, 1977–1992 között pedig 31 ezer fővel nőtt a város lakó magyarok száma, míg ugyanitt a korábbi 13,1 ezer helyett most mindössze 5,8 ezer főnyi román pozitívum mutatkozott. Maros megye városi térségeiben a népességgyarapodás amúgy is régebb óta kiegyensúlyozatlan etnikai arányai 1977 után végletesen felbillentek. A megye mai városaiban 1966–1977 között a románság gyarapodása 34,7 ezer, a magyarságé pedig 26,5 ezer fő, míg tizenöt év elteltével a románok egyenlege 50,9 ezer, a magyaroké viszont annak csupán egytizede, 5,3 ezer lélek volt. Kolozs, Bihar és a dél-erdélyi szörvány megyék mellett Maros megye példázza a legszemléletesebben, hogy az erdélyi magyarság hiányolt népességi többlete lényegében véve a városokban tűnik el.

Megfigyelhető ugyanakkor, hogy 1966 és 1977 között Maros megye területének egészén – Erdélyben egyedülálló módon – a magyarság növekedési üteme meghaladta a románokét. Ezt a román nemzetiségűek bevallási vesztesége – döntően a román anyanyelvű cigányság saját nemzetiségéhez történt visszatérése – magyarázza. 1977-ben Maros megyében a nemzetiségüktől eltérő anyanyelvű anyanyelvű cigányok száma 1966-hoz képest kb. 7,5 ezer lélekkel nőtt, s csaknem mindnyájan román anyanyelvűek voltak. (Vö. a XXXIX. és XL. mellékleteket. Az összehasonlítás kedvéért az 1966. évi adatokból levontuk Csík, Gyergyószentmiklós és Székelyudvarhely rajonok számait.) E disszimilációs veszteség nélkül a románság tényleges gyarapodásának évi átlagértéke elérte

volna a 8,4 ezreléket, azaz 1,8 ezerlékponttal nagyobb lett volna, mint a magyaroké. A Maros megyei cigányság az 1992. évi népszámlálás során – Kovászna és Hargita megyékben élő társaival ellentétben – változatlanul kitartott nemzetisége mellett, sőt ragaszkodása helyenként még a korábnál is nagyobb méreteket öltött. A cigányok identitástudatának erősödése elsősorban saját anyanyelvük nyíltabb vállalásában fejeződött ki; a cigány nemzetiségűek 14,8 ezer főnyi növekedéséből kb. 10,6 ezer a cigány nyelvűekre jutott. Összességében a cigány nemzetiségűek száma Maros megyében 1966 és 1992 között 23,4 ezer fővel gyarapodott, akiknek – 1992-ben kinyilvánított nyelvhasználatuk szerint – kb. a fele cigány, 45 százaléka román, 5 százaléka pedig magyar anyanyelvű volt.

A Maros megyei cigány disszimiláció negyedszázados folyamatára érdemes részletezőbben is kitérni. A cigányság népszámlálási önbevallásának irányváltozása jobbra a magyar nemzetiségűek lélekszámát apasztotta Nyárádkarácson, Erdőszentgyörgy, Ákosfalva, Marossárpatak, Csikfalva, Marosvécs, Görgényszentimre, Lukafalva és Faragó községben (közelebről Tancson). E fordulat kisebb mértékben Nyárádremete, Nyárádgálfalva, Vámosgálfalva, Székelyhodos, valamint 1966–1977 között Gyulakuta és 1977–1992 között Gernyeszeg magyarságának létszámalakulásában is közrejátszott. A cigányság szinte kizárólag a román nemzetiségű lakosság köréből vált külön a következő településeken: nagyobb számban Fehéregyháza, Apold, Dános, Petele, Szásznádas, Csatófalva, Magyaró, Backamadaras, Maroskece és Mezőpanit községekben (közelebről Székelykövesden), kisebb számban pedig Alsóidecs, Mezősályi, Mezőzáh, Zágor, Kutyalva területén. A cigányság ilyen irányú, de időleges (csak 1966–1977 között jelentkező) népszámlálási különválását tükrözik Déda, Mezőgerebenes, Görgényoroszfalu, s részben Apold (ezen belül Segesd), valamint ugyancsak időleges visszaolvadásukat Marosugra adatai. Hasonló folyamatok zajlottak le Fehéregyháza községben (itt Bún faluban a cigányok száma az 1966. évi 268-ról 1977-ben 112-re csökkent, majd 1992-ben 364-re ugrott, míg Fehéregyházán, ahol 1966-ban egy cigányt sem írtak össze, tizenöt évvel később 486-ot találtak, ám 1992-ben csupán 139-et); valamint Dános falvaiban (itt Keménynagyszöllősen az 1966. évi 2-ről 1992-ig 401-re emelkedett a cigányok száma, Dánoson viszont, ahol 1966-ban nem regisztráltak egyetlen cigány nemzetiségűt sem, 1977-ben számuk hirtelen 478-ra nőtt, majd 1992-ben 139-re esett vissza). Mindkét többségi etnikum számának alakulására nagyjában azonos mértékben hatott a cigány disszimiláció Mezőbánd, Kerelőszentpál, Mezőcsávas, Marosszentkirály, Alsóbölkény, Beresztelke és Marosszentanna esetében; elsősorban a magyar nemzetiségűekét apasztotta Nagyernye és Jedd, főként pedig a románokét Bonyha, Héjjasfalva, Mikefalva és Nyárádtő községekben. Természetesen nem elhanyagolható tényező a cigányság magasabb természetes szaporulata, továbbá egyes helységeken a beköltözés sem; a vonzerőt részben Marosvásárhely közelsége gyakorolja (pl. Maroskeresztúron, Marosszentgyörgyön, Nyárádtőn), valamint egyes falvak megüresedése a szász kivándorlás folytán (Százkézd, Szásznádas, Küküllőszéplak, Csatófalva, Héjjasfalva, Zágor községekben).

Mindent egybevetve – ideértve a városokat is – Maros megyében 1966–1992 között a cigányok különválása 40–45 százalékban a magyar nemzetiségűek, 55–60 százalékban pedig a román nemzetiségűek sorait ritkította. Az adatok községenkénti elemzéséből kiderül, hogy a cigányság leválása folytán a magyar nemzetiségűek száma nagyobb arányban fogyott, mint amire a magyar nyelvű cigányok számának növekedéséből következtetni lehet. Ez arra utal, hogy a magyarságtól disszimilálódott cigányok nemzetiségváltása általában nyelvváltással is együtt járt, vagyis többségük a korábbi magyar helyett 1992-ben már a cigányt vallotta anyanyelvének. A cigányság különválása a népszámlálási adatsorokban a román anyanyelvűek számának növekedését tehát kevésbé befolyásolta, míg a magyar anyanyelvűek számát csaknem ugyanolyan, vagy komolyabb mértékben csökkentette, mint a magyar nemzetiségűekét.